

Карпатський національний університет імені Василя Стефаника

Факультет історії, політології і міжнародних відносин

Кафедра політичних наук

ДИПЛОМНА РОБОТА

ОР Бакалавр

на тему:

**«ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОЛІТИКИ БЕЗПЕКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В
УМОВАХ ГЕОПОЛІТИЧНИХ ВИКЛИКІВ ХХІ СТОЛІТТЯ ТА ІНТЕРЕСИ
УКРАЇНИ»**

Виконав: студент IV курсу, групи Пнбз-41
спеціальності 052 «Політологія. Національна безпека»

Нижник М. Л.

Керівник: **Марчук В. В.**

Рецензент: **Липчук О.І.**

м. Івано-Франківськ – 2026 р.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	2
ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ТА БЕЗПЕКИ.....	8
1.1. Основні політичні теорії інтеграції.....	8
1.2. Еволюція Спільної політики безпеки та оборони ЄС	16
1.3. Інституційні механізми прийняття безпекових рішень у Євросоюзі	20
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНІ ГЕОПОЛІТИЧНІ ВИКЛИКИ ТА ТРАНСФОРМАЦІЯ БЕЗПЕКОВОЇ СТРАТЕГІЇ ЄС.....	27
2.1. Вплив російсько-української війни на безпекову архітектуру Європи	27
2.2. Стратегічний компас ЄС як новий вектор оборонної спроможності	37
2.3. Проблема енергетичної та кібернетичної безпеки в інтеграційних процесах..	41
РОЗДІЛ 3. СТРАТЕГІЧНЕ ПАРТНЕРСТВО УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В БЕЗПЕКОВІЙ СФЕРІ	48
3.1. Динаміка відносин України та ЄС після отримання статусу кандидата.....	48
3.2. Інтеграція України до оборонно-промислового комплексу Євросоюзу	55
3.3. Перспективи та сценарії повної безпекової інтеграції України в ЄС	61
ВИСНОВКИ.....	67
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	72

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ASAP	Act in Support of Ammunition Production (Акт на підтримку виробництва боєприпасів)
CARD	Coordinated Annual Review on Defence (Скоординований щорічний огляд оборони)
CDP	Capability Development Plan (План розвитку можливостей)
CFSP	Common foreign and security policy (Спільна зовнішня та безпекова політика)

CSDP	Common Security and Defence Policy (Спільна політика безпеки та оборони)
DCFTA	Deep and Comprehensive Free Trade Areas (Поглиблена і всеохопна зона вільної торгівлі)
EDA	European Defence Agency (Європейське оборонне агентство)
EDIRPA	European defence industry through common procurement (Європейська оборонна промисловість шляхом спільних закупівель)
EDIS	European Defence Industrial Strategy (Європейська обороннопромислова стратегія)
ENTSO-E	European Network of Transmission System Operators for Electricity (Європейська мережа операторів систем передачі електроенергії)
NIS	Network and Information Security Directive (Директива мережевої та інформаційної безпеки)
PESCO	Permanent Structured Cooperation (Постійна структурована співпраця)
SAFE	Security Action for Europe (Безпекові дії для Європи)

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Сучасний етап розвитку міжнародних відносин характеризується суттєвими змінами безпекового середовища, що безпосередньо впливають на діяльність Європейського Союзу та його роль у забезпеченні регіональної стабільності. У таких умовах особливого значення набуває аналіз трансформації політики безпеки ЄС, яка поступово виходить за межі традиційної міждержавної координації та набуває рис комплексної наднаціональної системи. Розуміння цих процесів потребує звернення як до

практичних аспектів функціонування безпекових інститутів Союзу, так і до теоретичних підходів, що пояснюють логіку розвитку європейської інтеграції у сфері безпеки та оборони.

Актуальність теми зумовлена також суттєвими змінами міжнародного середовища, які відбуваються під впливом зростання нестабільності світового порядку. Загострення міждержавної конкуренції, поява нових центрів сили, регіональні конфлікти, терористичні загрози, міграційні кризи, кіберзлочинність та енергетичні виклики формують нові умови функціонування європейської системи безпеки. За таких обставин Європейський Союз змушений адаптувати власні інституційні механізми та виробляти більш комплексний підхід до захисту своїх політичних, економічних і стратегічних інтересів.

Особливого значення дослідження набуває в контексті російсько-української війни, яка стала одним із найсерйозніших викликів для європейської безпеки з часу завершення «холодної війни». Повномасштабна агресія Російської Федерації проти України спричинила перегляд багатьох підходів до оборонного планування, прискорила процеси військово-політичної координації між державами-членами ЄС та актуалізувала питання формування ефективних механізмів колективного реагування на кризові ситуації. У результаті безпекова політика Європейського Союзу почала розвиватися значно динамічніше, ніж у попередні десятиліття.

Водночас важливим напрямом сучасної трансформації європейської безпеки є посилення ролі стратегічного планування та інституційного розвитку. Прийняття нових програм оборонного співробітництва, розвиток спільних оборонних ініціатив, розширення механізмів координації між державами-членами та впровадження Стратегічного компаса засвідчують прагнення ЄС підвищити власну спроможність діяти як самостійний безпековий актор. Це робить актуальним дослідження ефективності існуючих механізмів ухвалення рішень та перспектив подальшого поглиблення безпекової інтеграції.

Окремої уваги потребують питання енергетичної та кібернетичної безпеки, які в сучасних умовах стали невід'ємними складовими загальної системи захисту Європейського Союзу. Залежність від зовнішніх джерел енергопостачання,

зростання кількості кібератак на державні та критично важливі об'єкти інфраструктури, використання цифрових технологій як інструментів політичного впливу вимагають від ЄС розроблення нових підходів до гарантування безпеки як на наднаціональному, так і на національному рівнях.

Наукова актуальність дослідження визначається також необхідністю осмислення місця України у новій архітектурі європейської безпеки. Отримання статусу кандидата на вступ до Європейського Союзу, поглиблення політичного діалогу та розвиток співробітництва у сфері безпеки й оборони відкривають нові можливості для інтеграції України до європейського безпекового простору.

Водночас такі процеси потребують комплексного аналізу перспектив участі України в оборонних ініціативах ЄС, розвитку військово-технічного співробітництва та формування довгострокової моделі стратегічного партнерства.

Об'єкт дослідження – політика безпеки Європейського Союзу в умовах трансформації сучасної системи міжнародних відносин.

Предмет дослідження – процеси трансформації безпекової політики Європейського Союзу під впливом геополітичних викликів ХХІ століття та їхній вплив на розвиток безпекового партнерства між Україною та ЄС.

Мета дослідження полягає у комплексному аналізі трансформації політики безпеки Європейського Союзу в умовах сучасних геополітичних викликів, визначенні ключових напрямів її розвитку та з'ясуванні значення цих процесів для реалізації безпекових інтересів України й перспектив її інтеграції до європейського безпекового простору.

Для досягнення поставленої мети виокремлено такі **завдання**:

1. Розкрити теоретико-методологічні підходи до дослідження процесів європейської інтеграції та безпеки.
2. Проаналізувати еволюцію Спільної політики безпеки та оборони Європейського Союзу.
3. Визначити вплив російсько-української війни на трансформацію європейської безпекової архітектури.

4. З'ясувати роль енергетичної та кібернетичної безпеки в сучасній політиці Європейського Союзу.
5. Проаналізувати сучасний стан та динаміку безпекового співробітництва України та ЄС після отримання статусу кандидата.
6. Визначити перспективи інтеграції України до безпекового та оборонно-промислового простору Європейського Союзу.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети використано комплекс загальнонаукових та спеціальних методів дослідження. Системний метод застосовано для вивчення політики безпеки ЄС як цілісної сукупності інститутів, механізмів та політичних практик. Історичний метод використано для аналізу еволюції Спільної політики безпеки та оборони Європейського Союзу. Інституційний метод дав змогу дослідити особливості функціонування органів та механізмів ухвалення безпекових рішень у ЄС. Порівняльний метод застосовано для зіставлення підходів держав-членів до формування спільної безпекової політики. За допомогою структурно-функціонального методу визначено роль окремих елементів безпекової системи Євросоюзу. Метод політичного аналізу використано для оцінки впливу сучасних геополітичних викликів на трансформацію політики безпеки ЄС та розвиток відносин з Україною.

Наукова новизна дослідження полягає у комплексному аналізі трансформації політики безпеки Європейського Союзу в умовах сучасних геополітичних викликів через поєднання теоретичних підходів європейської інтеграції та практики функціонування безпекових інститутів ЄС. У роботі узагальнено вплив російсько-української війни на зміну пріоритетів європейської безпекової політики, визначено особливості розвитку Стратегічного компаса як інструменту посилення оборонної спроможності Союзу та охарактеризовано перспективи інтеграції України до європейського безпекового простору в умовах набуття статусу держави-кандидата на членство в ЄС.

Структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, переліку умовних скорочень, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел.

Загальний обсяг дослідження становить 78 сторінок, з них основного тексту – 63 сторінки.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ТА БЕЗПЕКИ

1.1. Основні політичні теорії інтеграції

Дослідження трансформації політики безпеки Європейського Союзу в умовах геополітичних викликів XXI століття потребує не лише опису практичних змін у сфері оборони, зовнішньої політики чи стратегічного планування ЄС, а й теоретичного пояснення самої природи європейської інтеграції. Особливо це важливо тому, що безпекова та оборонна сфери традиційно належать до найбільш чутливих напрямів державного суверенітету. Якщо економічна, торговельна або регуляторна інтеграція ЄС розвивалася відносно послідовно, то питання оборони, військових можливостей, стратегічної автономії та спільного реагування на загрози тривалий час залишалися сферою переважно міждержавної координації. Саме тому політичні теорії інтеграції дають змогу зрозуміти, чому Європейський Союз, який історично формувався як мирний, економічний і нормативний проект, поступово перетворюється на дедалі активнішого суб'єкта безпекової політики.

Безпекова трансформація ЄС є складним процесом, у якому одночасно діють логіка функціонального поширення та поступового розширення компетенцій Союзу у сфері безпеки, міжурядові домовленості, нормативно-ціннісна солідарність, політизація інтеграції, багаторівневе врядування та диференційована участь держав у спільних оборонних ініціативах.

Однією з базових теорій європейської інтеграції є *неофункціоналізм*. Його ключова ідея полягає в тому, що інтеграція в одному секторі поступово створює потребу в інтеграції суміжних сфер. Такий процес зазвичай описується як функціональний “перелив” (spillover). Спочатку держави можуть погоджуватися на співпрацю в економічній, технічній чи регуляторній сфері, однак практична взаємозалежність поступово змушує їх поглиблювати співробітництво й у політично чутливіших напрямках. Для Європейського Союзу ця логіка особливо помітна: спільний ринок, митна політика, енергетична взаємозалежність, транспортні мережі, цифрова

інфраструктура та промислова кооперація дедалі більше пов'язуються з питаннями безпеки [47].

Основним автором неофункціоналізму вважають Ернста Хааса. Саме його праця “The Uniting of Europe: Political, Social, and Economic Forces 1950-1957”, опублікована у 1958 році, заклала основу неофункціоналістського пояснення європейської інтеграції [Помилка! Джерело посилання не знайдено.]. Європейський парламент у проекті “100 Books on Europe to Remember” прямо зазначає, що ця праця стала фундаментом для теоретизації європейського інтеграційного процесу з неофункціоналістської перспективи та пов'язується з поняттям “переливу” інтеграції з однієї сфери в іншу [55].

У класичному вигляді неофункціоналізм сформувався наприкінці 1950-х - на початку 1960-х років. Крім Хааса, важливу роль у його розвитку відіграли Леон Ліндберг, Філіп Шміттер, а також Джозеф Най [47]. Оксфордська енциклопедія політики визначає неофункціоналізм як одну з найрозробленіших і найвпливовіших теорій регіональної інтеграції та пов'язує його насамперед з Ернстом Хаасом, Леоном Ліндбергом і Філіпом Шміттером.

Неофункціоналізм дає змогу пояснити, чому сучасна безпекова політика ЄС уже не обмежується лише дипломатією чи кризовим менеджментом. Енергетична безпека, захист критичної інфраструктури, кіберстійкість, оборонна промисловість, військова мобільність і технологічна автономія поступово стали складовими єдиного безпекового простору. Російська агресія проти України лише прискорила цей процес, оскільки показала, що економічна залежність, інфраструктурна вразливість і технологічна відсталість можуть мати безпосередні воєнно-політичні наслідки. Тому перехід ЄС від переважно економічного інтеграційного проекту до безпекового суб'єкта можна пояснити саме логікою функціонального переливу: інтеграція у сфері ринку й регулювання поступово створила підстави для інтеграції у сфері безпеки.

Водночас неофункціоналізм не може повністю пояснити специфіку

оборонної політики Європейського Союзу. Його сильна сторона полягає в аналізі поступового розширення інтеграції, але він недостатньо враховує те, що питання війни, миру, оборони та застосування сили залишаються безпосередньо пов'язаними з державним суверенітетом. Саме тому для аналізу зовнішньої та безпекової політики ЄС особливого значення набуває міжурядовий підхід. *Міжурядовість* виходить із того, що головними акторами інтеграційного процесу залишаються національні держави та їхні уряди. В цьому випадку Європейський Союз розглядається не стільки як наднаціональний центр влади, скільки як інституційний простір, у межах якого держави-члени узгоджують власні інтереси. Особливо виразно це проявляється саме у сфері безпеки й оборони, де рішення часто потребують консенсусу або одностайності. Навіть тоді, коли ЄС створює нові оборонні інструменти, фінансові механізми чи стратегічні документи, остаточні політичні рішення значною мірою залежать від позицій держав-членів. В контексті трансформації політики безпеки ЄС цей підхід особливо важливий, оскільки зовнішня політика, оборона, військова допомога, санкції, застосування сили та питання війни і миру належать до так званої сфери “високої політики”, тобто найбільш чутливих питань державного суверенітету. Саме тому у Спільній політиці безпеки і оборони ЄС ключові рішення значною мірою залишаються в руках держав-членів. Європейський парламент у фактичному огляді CSDP прямо зазначає, що більшість рішень у цій сфері ухвалюються Європейською радою та Радою ЄС одностайно, за окремими винятками, зокрема щодо Європейського оборонного агентства та PESCO [**Помилка! Джерело посилання не знайдено.**].

Класичний міжурядовий підхід сформувався у 1960-х роках. Його ключовим автором вважають Стенлі Хоффмана, американсько-французького політолога та дослідника міжнародних відносин. Його головна праця для цієї теорії - стаття “Obstinate or Obsolete? The Fate of the Nation-State and the Case of Western Europe”, опублікована у 1966 році, присвячена долі національної держави та західноєвропейській інтеграції [**Помилка! Джерело посилання не знайдено.**]. Головна ідея Хоффмана полягала в тому, що національна держава в Європі не стала “застарілою” через інтеграцію. Навпаки, вона залишилася «впертою» й

життєздатною. Звідси й назва його праці - “Obstinate or Obsolete?” (“Вперта чи застаріла?”). Хоффман критикував неофункціоналістське припущення про те, що інтеграція автоматично поширюється з однієї сфери в іншу. На його думку, така логіка частково працює в економічній та технічній сферах, але значно гірше - у питаннях зовнішньої політики, оборони й національної безпеки.

Пізніше класична міжурядовість була переосмислена у формі *ліберального міжурядового підходу* (liberal intergovernmentalism). Його головним автором є Ендрю Моравчик. Цей підхід сформувався наприкінці 1980-х - на початку 1990-х років, а найважливішою працею стала стаття “Preferences and Power in the European Community: A Liberal Intergovernmentalist Approach”, опублікована у 1993 році [46]. *Ліберальний міжурядовий підхід* дозволяє пояснити, чому трансформація безпекової політики ЄС відбувається не автоматично, а через складний процес узгодження національних преференцій. Держави-члени по-різному сприймають загрози, мають різні історичні досвіди, оборонні можливості, економічні інтереси та політичні обмеження. Для країн Центральної та Східної Європи російська загроза тривалий час була безпосереднім питанням національної безпеки, тоді як частина західноєвропейських держав до 2022 року значною мірою сприймала відносини з Росією через економічну або дипломатичну призму. Повномасштабна війна росії проти України стала чинником, який зблизив ці оцінки й сприяв формуванню спільного бачення загрози. Однак навіть після цього безпекова інтеграція ЄС не втратила міжурядового характеру, оскільки держави продовжують зберігати контроль над ключовими рішеннями у сфері оборони. Окремо слід згадати *новий міжурядовий підхід* (new intergovernmentalism).

Його головними авторами є Крістофер Бікертон, Дермот Ходсон і Уве Пюттер. Цей підхід активно сформувався у 2010-х роках і пов’язаний із аналізом розвитку ЄС після Маастрихтського договору [Помилка! Джерело посилання не знайдено.]. Його суть полягає в тому, що інтеграція може поглиблюватися без повної передачі повноважень класичним наднаціональним інституціям. Це особливо помітно в оборонній сфері: ЄС створює спільні рамки, програми, місії, фонди та механізми координації, однак держави-члени не відмовляються від контролю над

стратегічними рішеннями. Саме ця логіка характерна для розвитку PESCO, Європейського оборонного фонду, спільних закупівель, військової допомоги Україні та довгострокових безпекових зобов'язань. Цей підхід особливо добре підходить для аналізу сучасної безпекової політики ЄС. Після 2022 року Союз справді став активнішим у сфері оборони, військової допомоги Україні, спільних закупівель, підготовки українських військових, санкційної політики, енергетичної безпеки та протидії гібридним загрозам. Але ця активність не означає, що держави повністю передали оборонні повноваження наднаціональному рівню. Навпаки, більшість рішень і далі ухвалюються через міжурядові домовленості. Таким чином, безпекова політика ЄС водночас поглиблюється і залишається залежною від міждержавного компромісу.

Важливе місце в аналізі європейської інтеграції посідає також *постфункціоналізм*. Це відносно новий напрям дослідження, і на відміну від неофункціоналізму, який наголошує на ідеї поступового поглиблення інтеграції, постфункціоналізм звертає увагу на політичні, ідентифікаційні та суспільні межі цього процесу. Основними авторами постфункціоналізму є Лісбет Хугге та Гарі Маркс [**Помилка! Джерело посилання не знайдено.**]. Ключова ідея цієї теорії полягає в тому, що ранній етап європейської інтеграції розвивався в умовах так званого “дозвільного консенсусу”. Це означало, що громадяни здебільшого не були активно залучені до питань європейської інтеграції, а політичні еліти мали відносно широкий простір для ухвалення інтеграційних рішень. Однак із часом інтеграція стала глибшою, почала впливати на питання суверенітету, кордонів, міграції, бюджету, права, безпеки та ідентичності. Унаслідок цього виник “стримувальний дисенсус”, коли громадська думка, партійна конкуренція та національні ідентичності почали обмежувати можливості еліт поглиблювати інтеграцію без суспільного спротиву [**Помилка! Джерело посилання не знайдено.**]. Так, європейська інтеграція не є лише технократичним або інституційним процесом; вона дедалі більше залежить від громадської думки, партійної конкуренції, національних ідентичностей, політичної мобілізації та ставлення суспільств до передачі повноважень на європейський рівень.

Для безпекової політики ЄС це має принципове значення. Підтримка України, санкції проти Росії, збільшення оборонних витрат, прийняття біженців, військова допомога та перспектива розширення ЄС є не лише питаннями зовнішньої політики, а й темами внутрішньополітичної боротьби в державах-членах. У різних країнах ці питання можуть використовуватися політичними силами для мобілізації виборців, посилення євроскептичних настроїв або, навпаки, для обґрунтування необхідності більшої європейської солідарності. Тому постфункціоналізм дає змогу пояснити, чому навіть за наявності спільної загрози інтеграція у сфері безпеки може стикатися з політичними обмеженнями.

Конструктивізм доповнює ці підходи, оскільки акцентує увагу на ролі норм, ідентичностей, цінностей, дискурсів і соціально сконструйованих уявлень у формуванні політичної поведінки. Одним із засновників конструктивізму в міжнародних відносинах вважають Ніколаса Онуфа, який і запровадив сам термін “constructivism” у цю сферу досліджень [49]. Вагомий внесок у розвиток підходу зробили також Фрідріх Кратохвіл, Александр Вендт, Джон Джерард Раггі. На відміну від раціоналістичних підходів, які пояснюють інтеграцію переважно через інтереси держав або функціональну необхідність, конструктивізм наголошує, що самі інтереси формуються в соціальному середовищі. У випадку Європейського Союзу це означає, що інтеграція є не лише інституційним або економічним процесом, а й процесом формування спільних норм, європейської ідентичності та уявлення про легітимний політичний порядок. Тому ЄС можна розглядати не тільки як союз держав, а й як нормативну спільноту, засновану на принципах демократії, верховенства права, прав людини, мирного врегулювання конфліктів і неприйнятності агресивної війни. У контексті трансформації безпекової політики ЄС конструктивізм дозволяє пояснити, чому російська агресія проти України була сприйнята не лише як геополітична загроза, а й як виклик самому нормативному порядку Європи. Підтримка України з боку Європейського Союзу має не тільки стратегічний, а й ціннісний вимір, оскільки Україна дедалі більше розглядається як частина європейської безпекової спільноти. Саме тому допомога Україні, санкційна політика щодо Росії, розвиток оборонної співпраці та підтримка європейської

перспективи України обґрунтовуються не лише інтересами безпеки, а й захистом демократії, суверенітету, міжнародного права та європейського політичного порядку.

У цьому контексті важливою є *концепція безпекової спільноти*. Автор концепції Карл Вольфганг Дойч вважає, що безпекова спільнота виникає тоді, коли держави досягають такого рівня інтеграції, взаємної довіри й відчуття спільності, за якого вони мають реальну впевненість, що конфлікти між ними будуть розв'язуватися мирними засобами, без застосування великомасштабної фізичної сили [**Помилка! Джерело посилання не знайдено.**]. концепція дозволяє розглядати Європейський Союз як простір, у межах якого війна між державами-членами стала практично немислимою, а конфлікти розв'язуються політичними, правовими та інституційними засобами. Україна, яка після 2014 року, а особливо після 2022 року, послідовно інтегрується до європейського політичного, правового й безпекового простору, поступово наближається до цієї спільноти не лише формально, а й ціннісно. Саме тому підтримка України з боку ЄС має не лише прагматичний, а й нормативний вимір: вона подається як захист європейського миру, демократії та міжнародного права.

Ще одним важливим теоретичним підходом є *диференційована інтеграція*. Її сутність полягає в тому, що не всі держави беруть участь в інтеграційних процесах однаково, одночасно й на однаковому рівні. У сфері безпеки й оборони це особливо помітно, оскільки окремі держави-члени можуть активніше долучатися до спільних оборонних проєктів, тоді як інші зберігають обережнішу позицію. Така модель дозволяє ЄС просувати інтеграцію навіть тоді, коли повна одностайність усіх учасників є складною або неможливою.

Для України диференційована інтеграція має важливе практичне значення. Вона відкриває можливість поступового входження до окремих елементів безпекового простору ЄС ще до набуття повноправного членства [50]. Йдеться про участь у програмах оборонної співпраці, наближення до Спільної політики безпеки і оборони, взаємодію з Європейським оборонним агентством, інтеграцію

українського оборонно-промислового комплексу до європейських виробничих ланцюгів, спільні закупівлі, навчальні місії та розвиток військової мобільності. У цьому сенсі Україна може ставати частиною європейської безпекової архітектури поступово, через конкретні функціональні механізми, не очікуючи завершення всього процесу вступу до ЄС.

Отже, для аналізу трансформації політики безпеки Європейського Союзу в умовах геополітичних викликів XXI століття доцільно використовувати комбіновану теоретичну рамку. Неофункціоналізм пояснює, як економічна, енергетична, технологічна й регуляторна інтеграція поступово переходить у сферу безпеки. Міжурядовість показує, чому держави-члени зберігають контроль над ключовими оборонними рішеннями. Новий міжурядовий підхід дозволяє зрозуміти, як інтеграція може поглиблюватися без повної наднаціоналізації оборонної політики. Постфункціоналізм звертає увагу на політичні й суспільні межі інтеграції. Конструктивізм і концепція безпекової спільноти пояснюють нормативний вимір підтримки України та сприйняття російської агресії як загрози європейському порядку, а диференційована інтеграція дає змогу зрозуміти практичні механізми поступового включення України до безпекового простору ЄС. Таким чином, основні політичні теорії інтеграції дозволяють не лише описати еволюцію Європейського Союзу, а й пояснити глибинну логіку його сучасної безпекової трансформації. Для України це має безпосереднє значення, оскільки її національні інтереси пов'язані не лише з майбутнім членством у ЄС, а й із поточним вбудовуванням у європейські механізми оборонної співпраці, стратегічної стійкості, військово-промислової кооперації та спільного реагування на загрози. У цьому контексті Україна виступає не лише об'єктом підтримки з боку Європейського Союзу, а й важливим чинником формування нової європейської архітектури безпеки.

1.2. Еволюція Спільної політики безпеки та оборони ЄС

Спільна політика безпеки та оборони Європейського Союзу сформувалася як результат тривалого розвитку європейської інтеграції у сфері зовнішньої політики, безпеки та кризового реагування. Її еволюція відображає поступовий перехід ЄС від переважно економічного й нормативного об'єднання до складнішого політикобезпекового актора, здатного не лише формулювати спільні позиції, а й розвивати оборонні можливості, координувати дії держав-членів, здійснювати як цивільні так і військові місії та підтримувати партнерів у кризових умовах.

Перші передумови сучасної Спільної політики безпеки та оборони були закладені ще після Другої світової війни, коли європейські держави почали шукати механізми колективної безпеки та політичної координації. Важливе значення мав Брюссельський договір 1948 року, а згодом створення Західноєвропейського союзу, який протягом тривалого часу залишався одним із майданчиків оборонної співпраці західноєвропейських держав. Однак у перші десятиліття європейської інтеграції питання оборони залишалося переважно поза межами наднаціональних механізмів, оскільки головна увага приділялася економічній інтеграції, спільному ринку та політичному зближенню.

Якісно новий етап розпочався після завершення холодної війни. Маастрихтський договір, який набрав чинності у 1993 році, заклав основу Спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС [**Помилка! Джерело посилання не знайдено.**]. Це означало, що держави-члени вперше формально погодилися розвивати спільний зовнішньополітичний і безпековий вимір у межах Європейського Союзу. Проте на цьому етапі йшлося переважно про координацію позицій і політичне узгодження дій, а не про повноцінну оборонну політику з власними інституціями та інструментами.

Важливим кроком стало включення так званих петерберзьких завдань до правової та політичної системи ЄС. Вони охоплювали гуманітарні й рятувальні операції, миротворчі місії, завдання бойових сил у кризовому менеджменті, зокрема підтримання миру та стабілізацію після конфліктів [**Помилка! Джерело**

посилання не знайдено., с. 80-81]. Саме петерберзькі завдання визначили початковий характер європейської безпекової політики: вона була зорієнтована не на класичну колективну оборону, а на управління кризами, стабілізацію, гуманітарне реагування та підтримку міжнародної безпеки.

Наприкінці 1990-х років Європейський Союз почав активніше формувати власну оборонну ідентичність. Кельнський і Гельсінський саміти 1999 року стали важливими етапами у створенні Європейської політики безпеки та оборони [Помилка! Джерело посилання не знайдено., с. 82]. Саме тоді було проголошено необхідність надати Союзу можливості для автономних дій у сфері кризового реагування. Це було пов'язано з усвідомленням того, що ЄС має бути здатним діяти ефективніше у випадках, коли кризи виникають у Європі або поблизу її кордонів, а реакція міжнародних структур є недостатньо швидкою чи узгодженою. На початку 2000-х років було створено ключові політико-військові органи, необхідні для функціонування майбутньої Спільної політики безпеки та оборони. До них належали Комітет з питань політики та безпеки, Військовий комітет ЄС і Військовий штаб ЄС. Ці структури забезпечили інституційну основу для підготовки, планування та політичного контролю цивільних і військових місій. У 2004 році було створено Європейське оборонне агентство, завданням якого стало сприяння розвитку оборонних можливостей, координації потреб держав-членів, підтримці досліджень, технологічної співпраці та оборонно-промислової взаємодії. У 2003 році була ухвалена Європейська стратегія безпеки, яка вперше системно окреслила бачення загроз і ролі ЄС у міжнародній безпеці [Помилка! Джерело посилання не знайдено., с. 113-114]. Вона відображала тогочасне уявлення про Європейський Союз як актора, що має сприяти стабільності, багатосторонності, запобіганню конфліктам і підтримці міжнародного порядку. Водночас ця стратегія ще не перетворювала ЄС на повноцінного оборонного гравця, а радше закріплювала його роль у сфері кризового менеджменту та цивільно-військової координації.

Вирішальним правовим етапом став Лісабонський договір, який набрав чинності у 2009 році [**Помилка! Джерело посилання не знайдено.**, с. 2-3]. Саме після нього Європейська політика безпеки та оборони була оформлена як Спільна політика безпеки та оборони. Лісабонський договір закріпив її як складову Спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС, визначив правові рамки її функціонування, посилив роль Високого представника ЄС із закордонних справ і політики безпеки, а також створив передумови для більш узгодженого використання дипломатичних, цивільних, військових і фінансових інструментів ЄС.

Особливо важливими стали положення статей 42-46 Договору про Європейський Союз [**Помилка! Джерело посилання не знайдено.**]. Вони визначили зміст CSDP, передбачили можливість поступового формування спільної оборонної політики, закріпили механізм постійної структурованої співпраці та положення про взаємну допомогу між державами-членами у випадку збройної агресії. Водночас CSDP зберегла міждержавний характер, оскільки питання оборони й безпеки залишилися тісно пов'язаними з національним суверенітетом держав-членів. Тому більшість рішень у цій сфері ухвалюється одностайно, а остаточний політичний контроль залишається в руках урядів держав-членів.

Після Лісабонського договору розвиток CSDP відбувався через поєднання інституційного зміцнення, практики місій та поступового нарощування оборонних інструментів. Європейський Союз проводив цивільні й військові місії за межами своєї території, розвивав механізми кризового управління, підтримував партнерів, а також намагався підвищити узгодженість оборонного планування між державами-членами. Однак тривалий час ця політика залишалася обмеженою через нестачу спільного стратегічного бачення, різні рівні сприйняття загроз держав-членів, недостатні оборонні витрати та фрагментованість європейського обороннопромислового комплексу.

Новий імпульс CSDP отримала після ухвалення Глобальної стратегії ЄС 2016 року [**Помилка! Джерело посилання не знайдено.**]. Цей документ зафіксував зміну безпекового середовища навколо Європейського Союзу та наголосив на

необхідності посилення стратегічної автономії, стійкості, партнерств і можливості ЄС діяти самостійно або разом із союзниками. На основі цієї стратегії були активізовані такі інструменти, як Постійна структурована співпраця, Координований щорічний огляд оборони та Європейський оборонний фонд. Вони мали сприяти координації оборонного планування, розвитку спільних проєктів, підтримці інновацій і зміцненню європейської оборонної промисловості.

Постійна структурована співпраця стала одним із найважливіших механізмів диференційованої інтеграції у сфері безпеки та оборони. Вона дозволила групі держав-членів, готових до поглиблених зобов'язань, розвивати нові можливості та реалізовувати спільні оборонні проєкти. Європейський оборонний фонд, своєю чергою, посилив роль Європейської Комісії в оборонній сфері, оскільки відкрив можливість фінансування спільних досліджень і розробок у галузі оборонних технологій.

Окреме значення мав Європейський фонд миру (ЄФМ), створений у 2021 році як позабюджетний інструмент. Його поява була зумовлена тим, що звичайний бюджет ЄС не може фінансувати операційні витрати, пов'язані з військовими або оборонними наслідками. Тому ЄФМ став механізмом, який дозволив ЄС значно розширити підтримку партнерів у сфері безпеки й оборони, не змінюючи базову договірну архітектуру Союзу [**Помилка! Джерело посилання не знайдено.**, с. 279-280].

Таким чином, еволюція Спільної політики безпеки та оборони ЄС відбувалася поступово: від політичної координації та кризового менеджменту до ширшої системи оборонної співпраці, яка охоплює місії, інституції, фінансування, оборонну промисловість і підтримку партнерів. Її сучасний стан є результатом багатьох етапів: Маастрихтського договору, петерберзьких завдань, Кельнського й Гельсінського самітів, створення політико-військових органів, Лісабонського договору, Глобальної стратегії ЄС, запуску PESCO і Європейського фонду миру. Саме ця історична основа дала змогу Європейському Союзу після 2022 року швидше перейти до нової логіки безпекової та оборонної готовності.

1.3. Інституційні механізми прийняття безпекових рішень у Євросоюзі

Інституційний механізм прийняття безпекових рішень у Європейському Союзі має змішаний характер. Так, з одного боку, він залишається переважно міжурядовим, оскільки держави-члени зберігають контроль над питаннями зовнішньої політики, оборони, застосування військових ресурсів і стратегічних зобов'язань, а з іншого боку, після Лісабонського договору, Стратегічного компаса 2022 року та повномасштабної російської агресії проти України цей механізм дедалі більше набуває рис багаторівневого управління, де поряд із Європейською радою та Радою ЄС зростає роль Високого представника ЄС із закордонних справ і політики безпеки, Європейської служби зовнішніх дій, Європейської Комісії, Європейського оборонного агентства, спеціалізованих військово-політичних комітетів і фінансово-промислових інструментів оборонної політики. У цьому полягає одна з ключових трансформацій безпекової політики ЄС у 21 столітті: безпека вже не обмежується дипломатичними деклараціями або цивільними місіями, а поступово охоплює оборонну промисловість, військову мобільність, кібербезпеку, боротьбу з гібридними загрозами, підготовку військ партнерів і фінансування оборонних потреб.

Правовою основою такого механізму є Спільна зовнішня та безпекова політика ЄС, у межах якої функціонує Спільна політика безпеки та оборони. Європейський парламент у довідковому матеріалі про CSDP зазначає, що ця політика була запроваджена Лісабонським договором, який набрав чинності у 2009 році, а її функціонування пов'язане з 21-46 ст. Договору про Європейський Союз [Помилка! Джерело посилання не знайдено.]. Саме ці статті визначають інституційні повноваження, порядок фінансування, межі дій ЄС у сфері зовнішньої політики та умови оборонної співпраці держав-членів, зокрема через постійну структуровану співпрацю PESCO [Помилка! Джерело посилання не знайдено.] Центральне місце в системі безпекового ухвалення рішень належить Європейській раді та Раді Європейського Союзу. Європейська рада, тобто глави держав або

урядів держав-членів, визначає загальні стратегічні орієнтири безпекової політики, тоді як Рада ЄС у форматі Ради із закордонних справ перетворює ці політичні орієнтири на конкретні рішення. Така конструкція демонструє міждержавну природу CSDP: держави-члени не передають повністю оборонні повноваження наднаціональному центру, а погоджують спільні дії через консенсус. Більшість рішень у сфері CSDP ухвалюється одностайно, хоча для окремих питань, пов'язаних із Європейським оборонним агентством і PESCO, застосовується кваліфікована більшість [Помилка! Джерело посилання не знайдено.] Це означає, що безпекова політика ЄС поєднує два рівні логіки: стратегічні та військово-політичні рішення залишаються чутливими до національного суверенітету, тоді як оборонно-промислові, технологічні й фінансові інструменти дедалі більше інтегруються у спільну політику Союзу. Особливу роль у цьому механізмі відіграє Високий представник ЄС із закордонних справ і політики безпеки, який одночасно є віцепрезидентом Європейської Комісії. Він координує CSDP, представляє узгоджену позицію Союзу, головує на засіданнях Ради із закордонних справ, подає пропозиції міністрам закордонних справ держав-членів і очолює Європейське оборонне агентство [Помилка! Джерело посилання не знайдено.]. Через цю посаду ЄС намагається подолати традиційну фрагментацію між міждержавною зовнішньою політикою та наднаціональними інструментами Комісії. У практичному вимірі саме Високий представник і Європейська служба зовнішніх дій забезпечують підготовку аналітичних матеріалів, координацію дипломатичної лінії, зв'язок між політичними органами та військово-цивільними структурами, а також загальне управління кризовим реагуванням.

Важливим проміжним рівнем між політичними рішеннями Ради та практичним виконанням місій є Комітет з питань політики та безпеки. Він складається з послів держав-членів ЄС і діє як постійний підготовчий орган Ради. Його завданням є моніторинг міжнародної ситуації у сферах, що належать до Спільної зовнішньої та безпекової політики, підготовка стратегічних підходів і варіантів політики для Ради, контроль за реалізацією ухвалених рішень, а також політичний контроль і стратегічне керівництво кризовими операціями [51]. Саме цей комітет перетворює

загальні політичні наміри держав-членів на аргументовані рішення, оскільки він отримує експертні висновки від військових і цивільних структур, узгоджує позиції держав і готує питання для Ради із закордонних справ. Поруч із Комітетом з питань політики та безпеки діє система спеціалізованих дорадчих і підготовчих органів. Політико-військова група виконує підготовчу роботу у сфері CSDP, Військовий комітет ЄС надає військові рекомендації, а

Комітет з цивільних аспектів кризового управління консультує щодо цивільних місій [51]. Військовий комітет ЄС є найвищим військовим органом у межах Ради, складається з начальників штабів держав-членів або їхніх постійних військових представників, виступає форумом військових консультацій і співпраці, дає військові рекомендації Комітету з питань політики та безпеки, а також спрямовує діяльність Військового штабу ЄС [**Помилка! Джерело посилання не знайдено.**]. Під час кризового управління Військовий комітет може доручати Військовому штабу ЄС підготувати стратегічні військові варіанти, які надалі оцінюються і передаються до політичного рівня, а після вибору Радою відповідного варіанту цей комітет забезпечує подальший військовий супровід планування та виконання операції [**Помилка! Джерело посилання не знайдено.**].

У сучасній системі CSDP важливе місце займають не лише політичні та військово-дорадчі структури, а й інструменти розвитку спроможностей, PESCO, CARD, Європейський оборонний фонд, Європейський фонд миру та механізми оборонно-промислової кооперації показують, що ЄС поступово переходить від моделі “координації позицій” до моделі “вироблення спільних можливостей” [50]. Інструменти розвитку можливостей - це, так звані, механізми, за допомогою яких ЄС визначає оборонні потреби, координує національне планування держав-членів, стимулює спільні оборонні проекти, фінансує дослідження й розробки, розвиває оборонну промисловість, посилює військову мобільність і підтримує партнерів, зокрема Україну. Базовим інструментом є Capability Development Plan, тобто План розвитку можливостей. Його розробляє Європейське оборонне агентство (EDA) з 2008 року. CDP призначений для того, щоб визначати довгострокові безпекові й оборонні виклики, оцінювати майбутні сценарії, виявляти прогалини у військових

можливостях і пропонувати державам-членам пріоритети для спільної роботи. Офіційно EDA визначає CDP як комплексний метод планування, що дає картину європейських військових можливостей у часі та допомагає оборонним планувальникам держав-членів визначати пріоритети й можливості для співпраці **[Помилка! Джерело посилання не знайдено.]**.

PESCO була започаткована у 2017 році і це не просто майданчик для політичних консультацій, а рамка для спільного планування, інвестування й розвитку оборонних проектів. Рада ЄС визначає PESCO як механізм, що дозволяє державам-членам спільно планувати, розробляти й інвестувати у спільні проекти можливостей, а також підвищувати оперативну готовність і внесок своїх збройних сил. Особливістю PESCO є юридично зобов'язальний характер зобов'язань, які беруть на себе держави-учасниці, зокрема щодо оборонних витрат, стратегічних проектів, доступності, розгортання та взаємосумісності сил. Участь у ній є добровільною, але зобов'язання держав-учасниць мають юридично обов'язковий характер; її метою є розвиток спільних оборонних проектів, посилення інтегрованості, підвищення оборонних витрат і формування спільних систем озброєнь **[Помилка! Джерело посилання не знайдено.]**. Координований щорічний огляд оборони CARD, який координує Європейське оборонне агентство, покликаний виявляти можливості для спільного планування та закупівель, а Європейський оборонний фонд, запущений у 2021 році, фінансує спільні дослідницькі та оборонно-технологічні проекти **[Помилка! Джерело посилання не знайдено.]**. Якщо CDP визначає, які можливості потрібні, то CARD допомагає з'ясувати, що реально планують робити держави-члени, які прогалини залишаються та де можлива спільна робота. EDA прямо зазначає, що CARD підтримує реалізацію CDP шляхом перегляду того, як держави-члени імплементують пріоритети розвитку можливостей, і водночас є форумом для обговорення національних намірів та пошуку можливостей для кооперації.

Стратегічний компас 2022 року став важливим етапом інституційного переосмислення безпекових механізмів ЄС. Рада ЄС охарактеризувала його як план

дій для посилення політики безпеки й оборони до 2030 року, побудований навколо чотирьох напрямів: діяти, захищати, інвестувати й співпрацювати з партнерами **[Помилка! Джерело посилання не знайдено.]**. Ці чотири блоки охоплюють майже всі аспекти сучасної безпекової політики ЄС: від кризового реагування і військової мобільності до кібербезпеки, оборонної промисловості, партнерств із НАТО, ООН, США, Великою Британією, країнами-сусідами та іншими міжнародними суб'єктами. Документ передбачив створення Сил швидкого розгортання ЄС, готовність швидко розгорнути експертів CSDP, проведення регулярних навчань, посилення військової мобільності, розвиток гібридного інструментарію, кібердипломатії, космічної безпеки та використання Європейського фонду миру для підтримки партнерів **[Помилка! Джерело посилання не знайдено.]**.

Для України Стратегічний компас має подвійне значення. Він показує, що безпека України вже розглядається як складова ширшої європейської безпеки, оскільки російська агресія в документі подається як фактор, що підриває європейську й глобальну стабільність, принципи Статуту ООН і міжнародний правопорядок. Крім того, документ створив рамку для подальшого посилення практичних інструментів підтримки України: Європейського фонду миру, військових місій, розвитку оборонної промисловості, військової мобільності, кіберстійкості та партнерських форматів, що передбачає перехід ЄС від «м'якої сили» до геополітичної автономії та необхідності інтеграції України до оборонного й безпекового простору ЄС.

Повномасштабна війна росії проти України істотно змінила практику прийняття безпекових рішень у ЄС. Якщо раніше CSDP переважно асоціювалася з цивільними місіями, тренувальними операціями, антикризовим управлінням і стабілізацією поза межами Союзу, то після 2022 року ключовими стали питання військової допомоги, постачання обладнання, фінансування оборонних потреб, підготовки українських військових, виробництва боєприпасів і залучення оборонної промисловості. Європейський фонд миру, створений у 2021 році як позабюджетний механізм фінансування спільних витрат військових місій і підтримки партнерів, став одним із головних інструментів допомоги Україні; Європейський парламент

зазначає, що у 2022-2024 роках через цей фонд ЄС виділив 11,1 млрд євро на підтримку українських збройних сил [**Помилка! Джерело посилання не знайдено.**]. Офіційна сторінка Ради ЄС щодо військової підтримки України також підкреслює, що з початку повномасштабного вторгнення ЄС і його держави-члени значно посилили військову допомогу Україні, а така допомога спрямована на забезпечення права України на самооборону та протидію російській агресії [**Помилка! Джерело посилання не знайдено.**].

Окремим прикладом роботи інституційного механізму CSDP стала Військова місія ЄС з підтримки України - EUMAM Ukraine. Рада ЄС ухвалила рішення про її створення 17 жовтня 2022 року з метою підвищення військових можливостей Збройних сил України, щоб Україна могла ефективно проводити військові операції, захищати територіальну цілісність у міжнародно визнаних кордонах, реалізовувати суверенітет і захищати цивільне населення [58]. Місія діє на території держав-членів ЄС, має оперативний штаб у межах Європейської служби зовнішніх дій у Брюсселі, а її координація пов'язана з Військовим плануванням і проведенням операцій у структурі EEAS (Європейської служби зовнішніх справ) [58]. Цей приклад є показовим: рішення ухвалюється Радою, політичний контроль здійснюється через відповідні органи CSDP, військова експертиза формується через Військовий комітет і штабні структури, а практична реалізація залежить від внесків держав-членів і координації з міжнародними партнерами.

Для України інституційні механізми безпекових рішень ЄС мають подвійне значення. По-перше, Україна не є державою-членом ЄС, тому не бере участі у внутрішньому голосуванні Ради ЄС щодо CSDP, однак вона інтегрується в безпековий простір Союзу через Угоду про асоціацію, політичний діалог, спільні безпекові зобов'язання, місії, фінансові інструменти та оборонно-промислому співпрацю. Угода про асоціацію прямо передбачає як політичну асоціацію та економічну інтеграцію України з ЄС так і посилення політичного діалогу й поступову конвергенцію у сфері Спільної зовнішньої та безпекової політики, а також Спільної політики безпеки та оборони (2 розділ Угоди) [**Помилка! Джерело**

посилання не знайдено., с. 3]. По-друге, Угода створює спеціальну інституційну архітектуру відносин Україна-ЄС: саміти Україна-ЄС, Раду асоціації, Комітет асоціації, парламентський вимір і Платформу громадянського суспільства [**Помилка! Джерело посилання не знайдено.**, с. 1-2]. Це означає, що навіть до набуття членства Україна має канали постійного політичного діалогу, через які може формулювати безпекові потреби, погоджувати напрями реформ і наближатися до стандартів та практик ЄС.

Інституційні механізми прийняття безпекових рішень у ЄС слід оцінювати не як статичну бюрократичну схему, а як систему, що трансформується під впливом геополітичних викликів. Її сильна сторона полягає у здатності поєднувати політичну легітимність держав-членів, дипломатичну координацію Європейської служби зовнішніх справ, військову експертизу EUMC (Військовий комітет Європейського Союзу), оперативне планування, оборонно-промислові програми та фінансові інструменти підтримки партнерів. Її слабкість полягає в залежності від консенсусу, що може уповільнювати ухвалення рішень у кризових ситуаціях. Саме тому після 2022 року ЄС дедалі частіше намагається компенсувати обмеження одностайності через гнучкі механізми: PESCO, Європейський фонд миру, оборонно-промислові програми, спільні закупівлі, місії підтримки та безпекові партнерства. Для України це відкриває можливість поступового входження у безпекову екосистему ЄС ще до формального членства, зокрема через військову підготовку, участь у європейських оборонних проєктах, наближення до CFSP та CSDP, розвиток оборонної промисловості та інституційну адаптацію до стандартів Союзу. Водночас залучення до окремих механізмів безпекового співробітництва сприяє поглибленню політичної взаємодії між Україною та ЄС, підвищенню рівня сумісності оборонних структур і впровадженню сучасних підходів до стратегічного планування та кризового реагування. У перспективі це створює передумови для інтеграції України до спільного європейського безпекового простору, розширення участі у формуванні безпекових ініціатив Союзу та зміцнення ролі держави як важливого партнера у забезпеченні стабільності на східному фланзі Європи.

РОЗДІЛ 2. СУЧАСНІ ГЕОПОЛІТИЧНІ ВИКЛИКИ ТА ТРАНСФОРМАЦІЯ БЕЗПЕКОВОЇ СТРАТЕГІЇ ЄС

2.1. Вплив російсько-української війни на безпекову архітектуру Європи

Російсько-українська війна стала одним із ключових чинників перегляду безпекової архітектури Європи у XXI столітті. Повномасштабне вторгнення росії в Україну 24 лютого 2022 року зруйнувало уявлення про те, що велика міждержавна війна на європейському континенті після завершення холодної війни є малоймовірною. Війна повернула до європейського політичного порядку денного питання територіальної оборони, військової сили, оборонної промисловості, стратегічної стійкості, санкційного тиску, енергетичної безпеки, кіберзахисту та довгострокового стримування агресора.

Одним із головних наслідків війни стало те, що безпека перестала бути периферійним напрямом європейської інтеграції. Якщо раніше Європейський Союз часто розглядав себе передусім як нормативну, економічну та регуляторну силу, то після 2022 року він почав дедалі активніше діяти, відповідаючи за безпеку і оборону. Це не означає, що ЄС перетворився на військовий союз у класичному розумінні, однак його роль у підтримці України, координації санкцій, фінансуванні військової допомоги, підготовці українських військовослужбовців і розвитку оборонно-промислових інструментів суттєво зросла.

Війна в Україні також змінила співвідношення між ЄС і НАТО в європейській безпековій системі. Вона не замінила НАТО як основу колективної оборони для держав-членів Альянсу, а навпаки підтвердила його ключову роль. Водночас війна показала, що Європейський Союз має розвивати власний оборонний вимір, який доповнюватиме НАТО через економічні, фінансові, технологічні, санкційні, промислові та політичні інструменти. У нових умовах НАТО залишається центральною структурою військового стримування і колективної оборони, тоді як ЄС посилює ширшу стійкість Європи, включно з

енергетикою, інфраструктурою, кібербезпекою, оборонною промисловістю та підтримкою партнерів.

Важливим проявом зміни європейської безпекової архітектури стало посилення східного флангу Європи. Україна фактично перетворилася на головний рубіж стримування російської військової загрози. Її спротив не лише зупинив подальше просування агресора, а й змусив європейські держави переглянути власні оборонні пріоритети. Для багатьох країн ЄС війна стала доказом того, що безпека України безпосередньо пов'язана з безпекою всього європейського континенту. Саме тому підтримка України поступово стала не лише актом солідарності, а й елементом власної стратегічної безпеки Європейського Союзу. Країни ЄС усвідомлюють, якщо не зупинити росію на території України сьогодні, то вже завтра доведеться обороняти власні кордони.

Показовою в цьому контексті є позиція Василя Марчука, який розглядає європейську інтеграцію України не лише як інституційно-правовий чи економічний процес, а як політичний і безпековий вимір сучасного розвитку держави. Автор підкреслює, що саме 2022 рік започаткував новий етап у відносинах України з Європейським Союзом, адже надання статусу кандидата на вступ до ЄС відбулося в умовах повномасштабної російської агресії та стало не лише підтвердженням європейської перспективи України, а й чинником подальших реформ, секторального зближення та політичної консолідації [**Помилка! Джерело посилання не знайдено.**; 42, с. 112-113]. У трактуванні автора євроінтеграція України набуває особливого значення саме в умовах війни, оскільки українське суспільство, протидіючи російській збройній інтервенції, фактично захищає не лише власну державність, а й європейський шлях розвитку, демократичні цінності та безпековий порядок Європи. Тому європейська інтеграція України постає як процес, що поєднує внутрішні реформи, виконання рекомендацій Європейської Комісії, реалізацію Угоди про асоціацію, поглиблення партнерства з ЄС і формування підґрунтя для спільного протистояння російській експансії. У цьому сенсі Україна виступає не лише кандидатом на членство в ЄС, а й активним

учасником переосмислення європейської безпеки, оскільки її боротьба проти Росії безпосередньо впливає на трансформацію стратегічних пріоритетів самого Європейського Союзу.

Російсько-українська війна конкретизувала ті структурні проблеми європейської оборони, які накопичувалися протягом попередніх десятиліть. Насамперед ідеться про хронічне недофінансування, фрагментованість оборонних ринків, недостатню координацію закупівель, обмежені виробничі потужності, скорочення запасів боєприпасів і залежність від зовнішніх постачальників. До 2022 року значна частина держав ЄС розвивала оборонні можливості переважно з огляду на експедиційні місії, кризове реагування та конфлікти низької інтенсивності, тоді як війна росії проти України засвідчила повернення до реальності тривалої війни високої інтенсивності, у якій вирішальне значення мають запаси, логістика, артилерія, протиповітряна оборона, промислова мобілізація та здатність швидко відновлювати втрати.

Першою реакцією ЄС стала діагностика оборонних прогалин. У 2022 році, після Версальського саміту та ухвалення Стратегічного компаса, Європейська Комісія і Високий представник представили аналіз оборонних інвестиційних прогалин, у якому було визначено необхідність спільних закупівель військового обладнання, стратегічного оборонного програмування, підтримки європейської промислової бази та посилення оборонних досліджень і розробок. Із цього моменту проблема стала формулюватися не лише як потреба збільшити оборонні бюджети, а як потреба витратити кошти скоординовано, спільно й у межах європейської оборонно-промислової системи.

У 2023-2024 роках ЄС перейшов від діагностики до кризових інструментів. Для подолання дефіциту боєприпасів було запущено ASAP, спрямований на розширення виробництва порохів, вибухових речовин, снарядів, ракет і сертифікаційних потужностей. Для стимулювання спільних закупівель було створено EDIRPA - інструмент посилення європейської оборонної промисловості через спільні закупівлі, який мав компенсувати складність координації між

державами-членами та підтримати придбання найбільш нагальних оборонних продуктів, зокрема боєприпасів, систем ППО та платформ [53]. Паралельно продовжував діяти Європейський оборонний фонд, який у фінансовій перспективі 2021-2027 років підтримує спільні оборонні дослідження й розробку нових можливостей.

У 2024 році ця логіка була закріплена на стратегічному рівні через Європейську оборонно-промислову стратегію [**Помилка! Джерело посилання не знайдено.**]. Вона показала, що проблема полягає не лише в нестачі грошей, а й у способі їх використання: якщо держави-члени збільшують витрати окремо, без узгодженого планування, це може лише відтворити старі проблеми дублювання, і різнорідності озброєнь. Тому ЄС поставив завдання розширити частку спільних закупівель, зміцнити Європейську оборонно-технологічну та промислову базу, підтримати оборонні інновації й поступово зменшити залежність від зовнішніх постачальників. Важливим елементом цієї стратегії стало також передбачення спеціальної підтримки української оборонної промисловості та її майбутньої інтеграції до європейської оборонно-промислової бази.

У 2025 році ЄС зробив ще один крок, ухваливши інструмент SAFE, який передбачає до 150 млрд євро довгострокових позик для фінансування великих оборонних закупівель і закриття критичних прогалин. Його значення полягає в переході від обмежених кризових програм до масштабнішої фінансової моделі оборонної готовності. Отже, у часовому вимірі реакція ЄС виглядає як послідовність кількох етапів: у 2022 році - визнання інвестиційних і промислових прогалин; у 2023-2024 роках - запуск кризових інструментів для боєприпасів і спільних закупівель; у 2024 році - формування оборонно-промислової стратегії; у 2025 році - перехід до масштабного фінансування оборонної готовності. Для України це має безпосереднє значення, оскільки саме її війна проти Росії стала каталізатором переосмислення європейської оборонної політики, а український оборонно-промисловий комплекс поступово розглядається як частина майбутньої європейської системи безпеки.

Війна також спричинила переоцінку політики розширення ЄС. До 2022 року розширення часто розглядалося переважно як бюрократичний, правовий і економічний процес, пов'язаний із виконанням критеріїв членства. Після початку повномасштабної війни воно набуло виразного геополітичного змісту. Надання Україні статусу кандидата стало свідченням того, що ЄС почав розглядати розширення як інструмент стабілізації Європи, захисту демократичного простору та протидії російській експансії. У цьому контексті інтеграція України до ЄС має не лише політичне й економічне, а й безпекове значення.

Ще одним наслідком війни стало посилення уваги до оборонно-промислової бази Європи. Повномасштабна війна показала, що політична солідарність не може бути ефективною без достатніх виробничих потужностей, запасів озброєння, боєприпасів, логістики, ремонтної інфраструктури та спільних закупівель. Європейські держави зіткнулися з проблемою фрагментованості оборонних ринків, недостатнього рівня інвестицій, обмежених виробничих можливостей і залежності від зовнішніх постачальників **[Помилка! Джерело посилання не знайдено.]**. Унаслідок цього ЄС почав активніше розвивати інструменти спільного оборонного планування, закупівель, інновацій і промислової кооперації.

Російська агресія також засвідчила, що сучасна війна має гібридний характер. Вона ведеться не лише на полі бою, а й у кіберпросторі, інформаційному середовищі, енергетичній сфері, економіці та дипломатії. Росія використовує кібератаки, дезінформацію, енергетичний шантаж, інформаційні наративи, загрози критичній інфраструктурі, маніпуляції міграційними потоками та ядерний шантаж **[Помилка! Джерело посилання не знайдено., с. 159-160]**. Унаслідок цього ЄС почав сприймати безпеку значно ширше, ніж раніше. Вона тепер охоплює не лише військову оборону, а й захист енергетичних мереж, цифрових систем, транспортної інфраструктури, демократичних інститутів і суспільної стійкості.

Енергетичне питання стало особливо важливе для Європейського Союзу. Залежність окремих держав-членів від російських енергоресурсів виявилася не лише економічною, а й стратегічною вразливістю. Росія використовувала

енергетику як інструмент політичного тиску, що змусило ЄС прискорити диверсифікацію джерел постачання, розвиток енергетичної незалежності, інвестиції в інфраструктуру та координацію енергетичної політики. У цьому сенсі війна сприяла тому, що енергетична безпека стала невід'ємною частиною європейської безпекової політики.

Кібернетична безпека також набула нового значення. Україна стала одним із головних об'єктів російських кібератак, але водночас продемонструвала значну стійкість цифрових систем, державного управління та критичної інфраструктури. Для ЄС український досвід став важливим джерелом практичних уроків щодо захисту цифрових мереж, протидії інформаційним операціям і збереження функціонування держави в умовах війни. Це посилює значення співпраці між Україною та ЄС у сфері кіберзахисту, цифрової стійкості та протидії гібридним загрозам.

Особливого значення набув і фінансово-військовий вимір підтримки України. Європейський фонд миру став одним із головних механізмів, через який ЄС зміг фінансувати військову допомогу Україні. Крім того, була створена Місія ЄС з військової допомоги Україні, яка стала інструментом підготовки українських військовослужбовців на території держав-членів ЄС [**Помилка! Джерело посилання не знайдено.**]. Такі механізми засвідчили, що Союз поступово переходить від політичної підтримки до практичної участі у зміцненні обороноздатності України.

Одним із найважливіших наслідків російсько-української війни стало виявлення глибокої суперечності між політичними амбіціями Європейського Союзу як глобального актора та його реальною здатністю діяти в умовах війни. До 2022 року ЄС часто позиціонував себе як нормативна, економічна й дипломатична сила, здатна впливати на міжнародне середовище через право, санкції, торгівлю, фінансову допомогу, політичний діалог і просування демократичних стандартів. Однак повномасштабна агресія Російської Федерації проти України показала, що в умовах прямого воєнного конфлікту на європейському континенті цих

інструментів недостатньо. ЄС виявився достатньо сильним у санкційній, фінансовій, гуманітарній та регуляторній площині, але значно слабшим як самостійний військово-стратегічний актор. Саме тому російсько-українська війна стала своєрідним тестом, який продемонстрував не лише солідарність Європи з Україною, а й обмеженість попередньої моделі європейської безпеки. Проблема полягає в тому, що Європейський Союз історично не створювався як класичний військово-політичний союз. Його безпекова модель тривалий час ґрунтувалася на припущенні, що великомасштабна війна в Європі є малоімовірною, а основними загрозами залишатимуться регіональні кризи, тероризм, нелегальна міграція, гібридні виклики, кіберзагрози та нестабільність у сусідніх регіонах. Унаслідок цього Спільна політика безпеки і оборони ЄС розвивалася переважно як механізм кризового менеджменту, цивільних місій, тренувальних операцій, стабілізації та підтримки партнерів, але не як повноцінний інструмент ведення або стримування війни високої інтенсивності. Навіть у сучасній архітектурі CSDP більшість рішень у сфері безпеки й оборони ухвалюються Радою ЄС одностайно, що істотно обмежує швидкість і рішучість реагування Союзу в кризових ситуаціях [**Помилка! Джерело посилання не знайдено.**].

Ця інституційна обмеженість особливо виразно проявилася після 24 лютого 2022 року. ЄС швидко застосував санкції проти росії, активізував фінансову підтримку України, відкрив нові механізми військової допомоги та посилив політичну підтримку української європейської перспективи. Проте він не мав власного повноцінного військового механізму, здатного самостійно зупинити агресію, забезпечити стримування росії або оперативно компенсувати Україні критичний дефіцит озброєнь. Союз був змушений діяти переважно через координацію рішень держав-членів, використання Європейського фонду миру, тренувальні місії, санкційні пакети та поступове нарощування обороннопромислової бази. Тобто реакція ЄС була важливою, але здебільшого непрямою: він підтримував воюючу державу, однак не був здатний виступити самостійним військовим гарантом безпеки на континенті [**Помилка! Джерело посилання не знайдено.**]. Це дозволяє говорити про відносну беззахисність ЄС у реальних військових конфліктах. Йдеться

не про повну відсутність військового потенціалу в Європі, адже окремі держави-члени ЄС мають значні збройні сили, оборонну промисловість і водночас є членами НАТО. Проблема полягає в іншому: сам Європейський Союз як політичне об'єднання не має власної армії, єдиного військового командування, автоматичного механізму застосування сили та достатньої оперативної автономії. Його здатність діяти у війнах залежить від політичної волі держав-членів, їхніх національних оборонних ресурсів, внутрішньополітичних обмежень і готовності до спільного ризику. Тому в умовах війни високої інтенсивності ЄС виявляється не стільки єдиним військовим центром, скільки складною коаліцією держав, які часто рухаються в одному напрямі, але з різною швидкістю, різними ресурсами й різним рівнем політичної рішучості. Російсько-українська війна також виявила залежність європейської безпеки від НАТО та Сполучених Штатів Америки. Попри розвиток CSDP, саме НАТО залишається головним механізмом колективної оборони більшості європейських держав. ЄС може доповнювати НАТО санкційною, економічною, промисловою, логістичною, кібернетичною та цивільною політикою, однак він не замінює Альянс у сфері військового стримування [**Помилка! Джерело посилання не знайдено.**]. Це особливо помітно у питаннях протиповітряної й протиракетної оборони, стратегічної розвідки, далекобійних ударних засобів, ядерного стримування, командування, логістики та швидкого розгортання сил.

У цьому сенсі війна проти України показала, що європейська безпекова архітектура залишається асиметричною: ЄС має значну економічну й нормативну вагу, але його військова дієздатність як єдиного актора є обмеженою. Ще одним проявом недієздатності ЄС у реальних війнах стала фрагментованість оборонних спроможностей держав-членів. До 2022 року багато європейських країн скорочували оборонні бюджети, зменшували запаси боєприпасів, недостатньо інвестували у важке озброєння, протиповітряну оборону, артилерію, бронетехніку, логістику та оборонну промисловість. Унаслідок цього після початку повномасштабної війни Європа зіткнулася з проблемою повільного виробництва, недостатніх запасів і складної координації постачання озброєнь Україні. Європейське оборонне агентство фіксує суттєве зростання оборонних витрат після

2022 року: у 2024 році оборонні видатки держав-членів ЄС досягли 343 млрд євро, що становило 1,9 % ВВП, а на 2025 рік прогнозувалося подальше зростання до рівня понад 2 % ВВП. Однак саме це різке збільшення витрат свідчить про те, що попередній рівень готовності був недостатнім для нової безпекової реальності [Помилка! Джерело посилання не знайдено., с. 3-4].

Особливо показовою стала проблема боєприпасів і оборонного виробництва. Війна в Україні продемонструвала, що сучасний великий конфлікт є не лише війною технологій, а й війною промислових потужностей, запасів, логістики та здатності швидко відновлювати втрати. ЄС довгий час орієнтувався на обмежені експедиційні операції, а не на тривалу війну на виснаження. Тому європейська оборонна промисловість не була повністю готова до масового виробництва боєприпасів, артилерійських систем, засобів ППО, бронетехніки та дронів у масштабах, яких вимагала російсько-українська війна. Саме це змусило ЄС запускати нові інструменти оборонно-промислової мобілізації, зокрема програми підтримки виробництва боєприпасів, спільних закупівель та посилення оборонної промисловості. Європейська Комісія у Білій книзі з європейської оборони прямо обґрунтовує необхідність нарощування оборонних зусиль і впровадження системи оборонної готовності до 2030 року [62].

Іншим важливим проявом обмеженої дієздатності ЄС є повільність ухвалення рішень. У мирний час модель ЄС забезпечує легітимність, баланс інтересів і врахування позицій усіх держав-членів. Проте в умовах війни така модель часто стає джерелом затримок. Санкційні пакети, рішення про військову допомогу, фінансову підтримку, використання заморожених російських активів або довгострокові гарантії безпеки потребують складних переговорів. Кожна держава-член має власні економічні інтереси, енергетичну структуру, історичний досвід, ставлення суспільства до війни та внутрішньополітичні обмеження. У результаті ЄС може демонструвати стратегічну єдність на рівні загальних декларацій, але стикатися з труднощами на рівні конкретного й швидкого виконання рішень. Обмеженість ЄС у реальних конфліктах проявляється також у тому, що його

військові інструменти довгий час залишалися більше потенційними, ніж реально бойовими. Наприклад, Стратегічний компас 2022 року передбачив створення Сил швидкого розгортання ЄС чисельністю до 5000 військових, здатних реагувати на кризові сценарії. Однак навіть цей інструмент не є аналогом повноцінної європейської армії: його застосування також залежить від одностайного рішення держав-членів, а призначення охоплює переважно кризове реагування, евакуацію, стабілізацію, гуманітарну допомогу, запобігання конфліктам і підтримку партнерів. За даними Європейської служби зовнішніх дій, EU Rapid Deployment Capacity (сили швидкого реагування ЄС) стали операційною лише у 2025 році, що саме по собі демонструє запізнілий характер практичного нарощування військових інструментів ЄС [**Помилка! Джерело посилання не знайдено.**].

Водночас російсько-українська війна не лише викрила слабкість ЄС, а й прискорила його трансформацію. Союз почав активніше використовувати Європейський фонд миру, розгорнув місію EUMAM Ukraine для підготовки українських військових, посилив оборонно-промислові ініціативи, визнав необхідність військової мобільності, спільних закупівель, стратегічних запасів і зміцнення європейської оборонно-технологічної та промислової бази. За офіційними даними Ради ЄС, у межах EUMAM Ukraine вже підготовлено понад 93 000 українських військових, а 24 держави-члени надали навчальні модулі та персонал. Це свідчить про поступовий перехід від переважно цивільної логіки CSDP до більш практичної підтримки оборонних спроможностей партнерів [**Помилка! Джерело посилання не знайдено.**].

У ширшому сенсі російсько-українська війна змінила саму логіку європейської безпеки. Якщо раніше безпекова політика ЄС значною мірою була орієнтована на управління зовнішніми кризами, стабілізаційні місії та підтримку партнерів за межами Союзу, то після 2022 року вона дедалі більше спрямовується на захист самої Європи, її кордонів, інфраструктури, економіки, демократії та стратегічного порядку. Це означає, що війна стала каталізатором переходу від моделі кризового менеджменту до моделі оборонної готовності.

Для України ці зміни мають стратегічне значення. Вона більше не сприймається лише як сусід або партнер ЄС, а дедалі частіше розглядається як центральний елемент нової європейської безпекової архітектури. Український бойовий досвід, оборонна промисловість, стійкість державних інституцій, адаптація до стандартів ЄС і НАТО, а також здатність протистояти російській агресії перетворюють Україну на одного з ключових елементів зміцнення європейської безпеки. Отже, війна не лише змінила політику ЄС щодо України, а й відкрила можливість для глибшого входження України до європейського безпекового простору ще до формального набуття членства.

Отже, російсько-українська війна стала критичним чинником переосмислення європейської безпекової архітектури. Вона показала, що ЄС не може покладатися лише на економічну взаємозалежність, дипломатію, санкції та нормативний вплив. У реальних війнах ці інструменти мають значення, але вони не замінюють військової сили, оборонної промисловості, швидкого ухвалення рішень, стратегічних запасів і готовності до тривалого протистояння. Тому головний урок для ЄС полягає в необхідності переходу від моделі “цивільної сили” до моделі комплексного безпекового учасника, здатного поєднувати політичні, економічні, технологічні, промислові та військові інструменти. Для України цей висновок має особливе значення: її безпека залежить не лише від декларативної підтримки ЄС, а й від того, наскільки Союз зможе подолати власну оборонну фрагментацію, прискорити ухвалення рішень і перетворити політичну солідарність на реальні військові та промислові спроможності. Саме тому Україна виступає не лише об’єктом європейської допомоги, а й каталізатором перетворення ЄС на більш дієздатного безпекового актора.

2.2. Стратегічний компас ЄС як новий вектор оборонної спроможності

Стратегічний компас Європейського Союзу, схвалений Радою ЄС у березні 2022 року, став одним із ключових документів сучасної безпекової політики Союзу.

Його значення полягає в тому, що він систематизував потенційні загрози, визначив напрями зміцнення оборонної спроможності та запропонував дорожню карту розвитку ЄС у сфері безпеки й оборони до 2030 року. На відміну від попередніх стратегічних документів, Стратегічний компас має більш практичний характер, оскільки не лише описує загрози, а й формулює конкретні напрями дій, інструменти та очікувані результати.

Цей документ був ухвалений у період різкого погіршення безпекового середовища в Європі. Його поява засвідчила, що Європейський Союз більше не може обмежуватися роллю нормативного або економічного актора. Нові умови вимагали від Союзу здатності швидше реагувати на кризи, краще захищати громадян і територію, посилювати оборонні інвестиції та розвивати партнерства з іншими міжнародними акторами. Саме тому Стратегічний компас став спробою перевести дискусію про європейську стратегічну автономію у більш практичну площину.

Змістовно Стратегічний компас побудований навколо чотирьох взаємопов'язаних напрямів: діяти, захищати, інвестувати та співпрацювати з партнерами [**Помилка! Джерело посилання не знайдено.**]. Така структура показує, що ЄС почав розглядати безпеку комплексно. Йдеться не лише про військові операції або дипломатичні заяви, а про поєднання кризового реагування, оборонного планування, кіберзахисту, протидії гібридним загрозам, військової мобільності, оборонної промисловості, технологічних інновацій, космічної безпеки та міжнародних партнерств.

Перший напрям “діяти” передбачає здатність ЄС діяти швидше, рішучіше й ефективніше у кризових ситуаціях. У цьому блоці особливе значення має створення Сил швидкого розгортання ЄС чисельністю до 5000 військових для реагування на різні типи криз. Також документ передбачає готовність ЄС розгортати до 200 експертів цивільних місій CSDP протягом 30 днів, проводити регулярні навчання на суші й на морі, посилювати військову мобільність, зміцнювати цивільні та військові місії ЄС і активніше використовувати Європейський фонд миру для

підтримки партнерів [**Помилка! Джерело посилання не знайдено.**, с. 25]. Другий напрям “захищати” зосереджений на захисті ЄС від сучасних і майбутніх загроз. Ідеться не лише про класичну військову безпеку, а й про гібридні загрози, кібернапади, дезінформацію, зовнішнє інформаційне маніпулювання, безпеку космосу, морську безпеку та захист стратегічних доменів. У межах цього напрямку ЄС передбачив розвиток *Hybrid Toolbox* (інструментарій протидії гібридним загрозам), *Cyber Defence Policy* (Політика ЄС у сфері кібероборони), *інструментів протидії іноземним інформаційним маніпуляціям та втручанню*, а також *EU Space Strategy for Security and Defence* (Космічна стратегія ЄС у сфері безпеки та оборони). Це свідчить про те, що безпека в логіці Стратегічного компаса розуміється комплексно: як поєднання військової, технологічної, інформаційної, кібернетичної, космічної, морської та інфраструктурної стійкості [**Помилка! Джерело посилання не знайдено.**, с. 33-34].

Третій напрям “інвестувати” стосується збільшення й покращення оборонних інвестицій. Держави-члени ЄС зобов’язалися суттєво посилити оборонні видатки, скоротити критичні прогалини у військових і цивільних спроможностях, підтримати спільний розвиток стратегічних засобів та нових поколінь спроможностей у сухопутній, морській, повітряній, кібернетичній і космічній сферах. Особливо важливим є наголос на зміцненні Європейської обороннотехнологічної та промислової бази. Це означає, що ЄС переходить від декларацій про безпеку до практичної логіки оборонної промисловості, спільних закупівель, технологічної автономії та зменшення залежності від зовнішніх постачальників [**Помилка! Джерело посилання не знайдено.**, с. 43-44].

Четвертий напрям “співпраця з партнерами” передбачає поглиблення співпраці з міжнародними партнерами. У документі особлива увага приділяється НАТО, ООН, ОБСЄ, Африканському Союзу, Асоціації держав Південно-Східної Азії, а також двостороннім партнерам, зокрема США, Канаді, Норвегії, Великій Британії та Японії. Для ЄС партнерства розглядаються як джерело сили й стійкості, а не як другорядний елемент політики. У цьому блоці важливим є також розвиток

партнерств із країнами Західних Балкан, східного та південного сусідства, Африки, Азії й Латинської Америки [**Помилка! Джерело посилання не знайдено.**, с. 53]. Особливо важливо, що перша версія Стратегічного компаса була підготовлена ще до повномасштабної агресії росії, але її подальше доопрацювання врахувало російське вторгнення в Україну та потребу в значно активнішому оборонному реагуванні ЄС [**Помилка! Джерело посилання не знайдено.**]. Це показує, що інституційні механізми ЄС почали працювати не тільки як система обережної дипломатичної координації, а як механізм стратегічної адаптації до війни високої інтенсивності на європейському континенті.

На відміну від попередніх стратегічних документів ЄС, Стратегічний компас має більш практичний характер. Він не лише описує загрози, а й визначає конкретні напрями дій, терміни, інструменти та очікувані результати. Рада ЄС прямо визначає його як план дій, що має зміцнити здатність Союзу діяти у кризах, захищати власну безпеку, громадян, цінності та інтереси. У цьому сенсі документ став відповіддю не лише на війну росії проти України, а й на ширше погіршення міжнародного безпекового середовища: геополітичну конкуренцію, технологічне суперництво, дезінформацію, гібридні загрози, кліматичну кризу та зростання нестабільності в сусідніх регіонах [**Помилка! Джерело посилання не знайдено.**].

Стратегічний компас також важливий тим, що поєднує безпеку й оборону з іншими сферами політики ЄС. У ньому фактично закріплюється розуміння того, що оборонна спроможність залежить не лише від армій держав-членів, а й від стану промисловості, технологій, енергетики, транспорту, кіберпростору, розвідки, космічних систем і критичної інфраструктури. Тому документ відображає нову комплексну логіку європейської безпеки, у якій межа між внутрішньою і зовнішньою безпекою стає дедалі менш чіткою.

Для України значення Стратегічного компаса полягає в тому, що він створює ширшу рамку для її безпекового зближення з Європейським Союзом. Україна може бути залучена до цієї логіки через військову підготовку, оборонно-промислову співпрацю, розвиток спільних напрямків, участь у проектах, пов'язаних із

військовою мобільністю, кібербезпекою, стійкістю критичної інфраструктури та адаптацією до європейських стандартів. Хоча Стратегічний компас не є документом про членство України в ЄС, він створює стратегічне середовище, у якому безпека України розглядається як частина ширшої європейської безпеки. Водночас Стратегічний компас не усуває всіх структурних обмежень безпекової політики ЄС. Рішення у сфері CSDP і надалі значною мірою залежать від політичної волі держав-членів, їхніх національних інтересів, оборонних бюджетів і готовності до спільних дій. Проблемами залишаються фрагментованість оборонного планування, різні рівні сприйняття загроз, нестача виробничих потужностей і складність ухвалення рішень у кризових ситуаціях. Проте значення Компаса полягає саме в тому, що він визначає напрям, у якому ЄС має рухатися для подолання цих обмежень.

Таким чином, Стратегічний компас ЄС є не просто декларацією про наміри, а спробою створити практичну дорожню карту формування сильнішого, стійкішого та більш дієздатного Європейського Союзу у сфері безпеки й оборони. Він закріплює перехід від фрагментарного кризового реагування до системної логіки оборонної готовності, у якій важливу роль відіграють швидке реагування, захист від гібридних загроз, інвестиції в оборонну промисловість і партнерства. Для України цей документ важливий тим, що відкриває можливості для глибшого входження в європейський безпековий простір, посилення оборонної співпраці та поступового наближення до механізмів CSDP ще до формального членства в Європейському Союзі.

2.3 Проблема енергетичної та кібернетичної безпеки в інтеграційних процесах

Проблема енергетичної та кібернетичної безпеки в сучасних інтеграційних процесах Європейського Союзу набула особливого значення після повномасштабного вторгнення Росії в Україну, оскільки саме ці сфери показали вразливість європейського простору перед гібридними, інфраструктурними та

технологічними загрозами. Якщо раніше енергетична інтеграція переважно розглядалася як складова внутрішнього ринку, конкуренції, лібералізації та “зеленої” трансформації, то після 2022 року вона стала безпосередньо пов’язаною з питаннями стратегічної автономії, стійкості критичної інфраструктури та політичної незалежності від авторитарних постачальників. Аналогічно кібербезпека перестала бути лише технічною сферою захисту інформаційних систем і перетворилася на один із ключових аспектів безпеки держав, суспільств, енергетичних мереж, фінансових систем і демократичних інститутів.

Розглядаючи трансформацію політики безпеки ЄС, енергетична безпека є показовою тому, що вона демонструє, як економічна взаємозалежність може перетворюватися на інструмент політичного тиску. У Стратегічному компасі ЄС прямо зазначено, що в сучасному середовищі “все стає зброєю”, а серед інструментів примусу поряд із санкціями, імпортно-експортними обмеженнями, дезінформацією та іноземним втручанням згадуються також енергетичні потоки. У документі окремо підкреслено, що енергетика відіграла непропорційно велику роль у відносинах ЄС і Росії, а сама Росія використовувала енергію як політичну зброю; тому ЄС був змушений мобілізуватися для скорочення надмірної залежності від російських енергоносіїв [Помилка! Джерело посилання не знайдено., с. 5]. Більше того, за даними Forbes, у 2025 році ЄС імпортував російських енергоносіїв на понад €11 млрд, а загалом із 2022 року країни ЄС закупили її енергоносіїв на понад €213 млрд. Це на третину більше, ніж витратили на допомогу Україні [Помилка! Джерело посилання не знайдено.].

Саме російсько-українська війна показала, що енергетична залежність не є нейтральною економічною категорією. Вона може створювати асиметричний вплив на зовнішню політику, послаблювати єдність держав-членів, ускладнювати санкційну політику й обмежувати стратегічну свободу дій ЄС. Відповіддю на це стала політика *REPowerEU*, яку Європейська Комісія започаткувала у травні 2022 року для поступового припинення імпорту російських викопних енергоносіїв, економії енергії, диверсифікації постачання та прискорення виробництва чистої

енергії. Комісія прямо пов'язує REPowerEU з труднощами та порушеннями світового енергетичного ринку, спричиненими вторгненням Росії в Україну, а також наголошує, що цей план допоміг уникнути енергетичного дефіциту, підтримати Україну через послаблення російських воєнних доходів, прискорити перехід до чистої енергетики та стабілізувати ціни [54].

У практичному вимірі REPowerEU став не лише антикризовою програмою, а й інструментом поглиблення інтеграції. Через спільні закупівлі газу, координацію зовнішніх постачань, розвиток відновлюваної енергетики, модернізацію мереж, інвестиції в інтерконектори та перегляд електроенергетичного ринку ЄС посилив спільну енергетичну політику. Європейська Комісія зазначає, що в межах REPowerEU було мобілізовано близько 300 млрд євро, а центральну роль у фінансуванні відіграє Механізм відновлення та стійкості. в той же час, окремі кошти спрямовуються через політику згуртування, “Механізм Сполучення Європи”, Європейський інвестиційний банк та інші інструменти **[Помилка! Джерело посилання не знайдено.; 54]**. Отже, енергетична безпека перетворилася на сферу, де інтеграція вже не обмежується гармонізацією ринку, а включає спільну відповідь на геополітичну загрозу.

Для України енергетична безпека має важливе значення: окрім того, що вона є питанням фізичного виживання в умовах системних російських атак на електростанції, підстанції, мережі та об'єкти генерації; так вона ще є одним із найважливіших напрямів практичного входження України в європейський простір. Угода про асоціацію між Україною та ЄС ще до повномасштабної війни передбачала широку секторальну співпрацю, зокрема в енергетиці, транспорті, охороні довкілля, інформаційному суспільстві та інших сферах, а також поступове наближення законодавства України до законодавства ЄС **[Помилка! Джерело посилання не знайдено., с. 5-6]**. У цьому сенсі енергетична інтеграція не є другорядним елементом євроінтеграції, а становить один із її структурних компонентів.

Особливо важливим етапом стала синхронізація української та молдовської енергосистем із континентальною європейською енергосистемою ENTSO-E у березні 2022 року. Після термінового запиту “Укренерго” та Молдови оператори систем передачі континентальної Європи погодилися розпочати пробну аварійну синхронізацію 16 березня 2022 року. ENTSO-E зазначила, що це стало можливим завдяки попереднім дослідженням, проведеним у межах проекту синхронізації з 2017 року, та застосуванню заходів зниження ризиків [Помилка! Джерело посилання не знайдено.]. Цей крок мав не лише технічне, а й політико-безпекове значення: Україна фактично вийшла з пострадянської енергетичної логіки залежності та стала частиною європейської електроенергетичної системи, що посилює її стійкість у момент воєнної агресії.

Синхронізація з ENTSO-E також показала, що інтеграція може бути прискорена під тиском безпекової необхідності. Якщо в мирний час такі процеси могли тривати роками через складність технічних, регуляторних і ринкових вимог, то війна створила ситуацію, коли енергетична інтеграція стала інструментом негайної стабілізації. ENTSO-E прямо зазначала, що аварійна синхронізація мала підтримати стабільність українсько-молдовської енергосистеми в надзвичайно складних умовах, а також передбачала посилений моніторинг ризиків, включно з ризиками інформаційних технологій і кібербезпеки [Помилка! Джерело посилання не знайдено.]. Це демонструє тісний зв'язок між енергетичною та кібернетичною безпекою: сучасна електроенергетична система не може бути захищеною лише фізично, оскільки її робота залежить від цифрових систем управління, зв'язку, моніторингу та обміну даними.

В той же час кібербезпека стає другою ключовою площиною інтеграційних процесів. Російсько-українська війна підтвердила, що кібератаки можуть бути частиною ширшої воєнної та гібридної стратегії, спрямованої на виведення з ладу критичної інфраструктури, деморалізацію населення, порушення роботи органів влади, енергетичних компаній, фінансових установ і комунікаційних мереж. Стратегічний компас ЄС прямо визначає кіберпростір як один із “стратегічних

доменів”, доступ до якого дедалі більше оспорується, а також передбачає розвиток політики кібероборони ЄС, посилення кібердипломатії, протидію гібридним загрозам, іноземному інформаційному маніпулюванню та втручанню [Помилка! Джерело посилання не знайдено., с. 34-45].

Нормативною відповіддю ЄС на зростання кіберзагроз стала Директива NIS2, яка замінила попередню Директиву NIS1 і підвищила спільний рівень амбіцій ЄС у сфері кібербезпеки [56]. Європейська Комісія зазначає, що NIS2 розширює сферу застосування правил, встановлює чіткіші вимоги, посилює інструменти нагляду, зобов'язує держави-члени зміцнювати національні кіберспроможності, запроваджує вимоги до управління ризиками та повідомлення про інциденти для ширшого кола секторів. Особливо важливо, що серед секторів, охоплених цими правилами, є енергетика, транспорт, охорона здоров'я, фінанси, водопостачання, цифрова інфраструктура, публічні електронні комунікації, державне управління та космічний сектор [48].

Значення NIS2 для інтеграційних процесів полягає в тому, що кібербезпека поступово перетворюється на обов'язкову умову функціонування внутрішнього ринку та критичної інфраструктури. Держави-члени мають ухвалювати національні стратегії кібербезпеки, розвивати політику безпеки ланцюгів постачання, управління вразливістю, кіберосвіти та обізнаності, а також забезпечувати належний рівень захисту важливих і суттєвих суб'єктів [48]. Для України це має безпосереднє значення в контексті наближення до ЄС, оскільки адаптація до європейських правил у сфері критичної інфраструктури, цифрових послуг, енергетики та кіберстійкості стає частиною ширшого процесу правової та інституційної європеїзації [Помилка! Джерело посилання не знайдено.]. Поряд із NIS2 ЄС розвиває механізми колективної кіберстійкості. Акт про кіберсолідарність ЄС набрав чинності 4 лютого 2025 року і спрямований на посилення здатності Союзу виявляти, готуватися до значних і масштабних кіберзагроз та реагувати на них [52]. Він передбачає створення Європейської системи кібербезпекового оповіщення на основі національних і транскордонних

кіберхабів, а також Кібербезпекового надзвичайного механізму, що має підвищити готовність і реагування на інциденти **[Помилка! Джерело посилання не знайдено.]**. Важливо, що цей механізм передбачає тестування вразливостей у критичних секторах, зокрема у фінансах, енергетиці та охороні здоров'я, створення Кібербезпекового резерву ЄС і механізм взаємної допомоги між державами. Отже, кібербезпека стає сферою, у якій ЄС формує не лише регуляторні правила, а й спільну інфраструктуру реагування. Це наближає її до логіки оборонної політики, оскільки кібератаки на енергетичні мережі, системи зв'язку, транспорт, банки або державні реєстри можуть мати наслідки, так ж як традиційні безпекові кризи. У поєднанні з енергетичною безпекою це створює нову інтеграційну реальність: держави ЄС і партнери, зокрема Україна, повинні не лише гармонізувати законодавство, а й бути здатними діяти в єдиній системі раннього попередження, обміну інформацією, кризового реагування та відновлення після атак.

Для України проблема енергетичної та кібернетичної безпеки має і інший вимір: вона перетворює український досвід війни на ресурс для європейської безпеки. Україна отримала унікальний практичний досвід функціонування енергетичної системи під масованими ракетними й дронними атаками, захисту державних цифрових сервісів, відновлення мереж, децентралізації енергопостачання, кіберзахисту критичної інфраструктури та протидії інформаційно-психологічним операціям [43, с. 98]. Водночас ЄС отримує через співпрацю з Україною не лише партнера, який потребує підтримки, а й державу, що фактично випробовує моделі стійкості в умовах реальної війни. Саме тому спільні безпекові зобов'язання ЄС та України 2024 року закріплюють довгострокову підтримку України у сфері безпеки й оборони, а також підкреслюють спільні інтереси в мирі, безпеці, стабільності та протидії дестабілізаційним факторам **[Помилка! Джерело посилання не знайдено.]**.

У стратегічному вимірі енергетична та кібернетична безпека показують, що інтеграція України до ЄС не може зводитися лише до торгівлі, правових реформ або політичного діалогу. Вона дедалі більше стосується включення України до

європейської системи стійкості: енергетичних мереж, цифрової інфраструктури, стандартів кіберзахисту, кризового реагування, захисту критичної інфраструктури та спільного планування безпеки. Угода про асоціацію уже створила правову основу для секторальної співпраці й поступового наближення до стандартів права ЄС, а війна прискорила практичне наповнення цієї основи через синхронізацію енергосистеми, підтримку енергетичної інфраструктури, адаптацію до європейських правил кібербезпеки й формування спільного розуміння гібридних загроз [Помилка! Джерело посилання не знайдено., с. 4-5].

Таким чином, проблема енергетичної та кібернетичної безпеки в інтеграційних процесах є не допоміжною, а системоутворюючою для сучасної трансформації політики безпеки ЄС. Російсько-українська війна довела, що енергетичні залежності, цифрові вразливості та атаки на критичну інфраструктуру можуть бути такими ж небезпечними, як і традиційні військові загрози. Для Європейського Союзу це означає необхідність поєднання “зеленої” трансформації з безпековою стійкістю, а цифрової інтеграції - з кіберзахистом і кризовим реагуванням. Для України це означає, що її європейська інтеграція має розглядатися не лише як політичний і економічний процес, а як поступове входження до європейської енергетичної, цифрової та безпекової архітектури, де українська стійкість стає важливим чинником безпеки всього Європейського Союзу.

РОЗДІЛ 3. СТРАТЕГІЧНЕ ПАРТНЕРСТВО УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В БЕЗПЕКОВІЙ СФЕРІ

3.1 Динаміка відносин України та ЄС після отримання статусу кандидата

Отримання Україною статусу кандидата на вступ до Європейського Союзу стало переломним моментом у розвитку українсько-європейських відносин, оскільки воно змінило їх політичну взаємодію. Україна перестала бути лише державою-партнером у межах політики сусідства та Угоди про асоціацію і перейшла до формату передвступної інтеграції. Якщо Угода про асоціацію 2014 року створила правову основу для політичної асоціації та економічної інтеграції, то кандидатський статус перетворив цю основу на частину ширшої траєкторії майбутнього членства. У довідковому матеріалі ЄС щодо Угоди про асоціацію прямо зазначено, що вона була “новим етапом” у договірних відносинах між Україною та ЄС, спрямованим на політичну асоціацію й економічну інтеграцію, а також охоплювала політичний діалог, реформи, правосуддя, свободу і безпеку, економічну та секторальну співпрацю [Помилка! Джерело посилання не знайдено., с. 1-2].

Після 24 лютого 2022 року європейська інтеграція України набула не лише політико-правового, а й безпекового змісту. Україна подала заявку на вступ до ЄС 28 лютого 2022 року, тобто через кілька днів після початку повномасштабного вторгнення росії. Наступний крок - 17 червня 2022 року Європейська Комісія оприлюднила свій висновок щодо заявки, а 23 червня 2022 року Європейська рада визнала європейську перспективу України й надала їй статус кандидата [60]. Це рішення мало символічне, стратегічне й безпекове значення: воно засвідчило, що ЄС розглядає майбутнє України не як “сіру зону” між Європейським Союзом і Росією, а як частину європейського політичного простору. В контексті трансформації політики безпеки ЄС це означає, що розширення стало не тільки інструментом демократизації та модернізації, а й елементом стримування російської експансії.

Динаміка відносин після отримання статусу кандидата розвивалася у кількох взаємопов'язаних напрямках - інституційному, нормативно-правовому, безпековооборонному, фінансово-відновлювальному, інтеграції України до окремих секторів внутрішнього ринку та програм ЄС, довгострокові безпекові зобов'язання між Україною та ЄС та оборонно-промисловою інтеграцією. *Інституційний напрям* передбачав, що ЄС поступово перевів відносини з Україною у формат переговорного процесу. У листопаді 2023 року Європейська Комісія рекомендувала відкрити переговори про вступ, 14 грудня 2023 року Європейська рада погодилася на відкриття переговорів, а 25 червня 2024 року в Люксембурзі відбулася перша Міжурядова конференція, яка формально відкрила переговори про вступ з Україною. Рада ЄС прямо зазначила, що це рішення стало продовженням рішення Європейської ради від грудня 2023 року та затвердження переговорної рамки 21 червня 2024 року [Помилка! Джерело посилання не знайдено.]. Отже, за два роки після отримання кандидатського статусу Україна пройшла шлях від політичного визнання європейської перспективи до офіційного початку переговорів про членство.

Нормативно-правовий напрям передбачає, що кандидатський статус не скасував значення Угоди про асоціацію, а навпаки, зробив її фундаментом для подальшого наближення до права ЄС. Європейська Комісія наголошує, що країни в процесі вступу мають здійснювати реформи для узгодження з правом і стандартами ЄС, а Україна продемонструвала здатність виконувати реформи навіть під час війни, зокрема у сферах судової системи, функціонування ринкової економіки, протидії відмиванню коштів, модернізації публічної адміністрації та захисту прав національних меншин [Помилка! Джерело посилання не знайдено.0]. Важливо, що у вересні 2025 року Україна успішно завершила порівняльну оцінку відповідності українського законодавства та інституцій європейським нормам. Комісія також зазначає, що Україна вже виконала умови для відкриття трьох переговорних кластерів [Помилка! Джерело посилання не знайдено.0].

У безпековому вимірі ця нормативна динаміка має особливе значення. Йдеться не лише про технічне наближення законодавства, а про поступове входження України до системи європейського врядування, де верховенство права, стійкість інституцій, антикорупційна політика, захист прав людини, демократичний контроль і адміністративна спроможність стають складовими безпеки. Саме тому після отримання статусу кандидата реформи України вже не можна розглядати окремо від оборони держави, інституційна стійкість стала частиною здатності України вистояти у війні, а для ЄС стала показником того, що підтримка України має довгострокову інтеграційну перспективу.

Безпеково-оборонний напрям передбачає, що після кандидатського статусу відносини України та ЄС перейшли від політичної солідарності до практичної оборонної інтеграції. Стратегічний компас ЄС, ухвалений у 2022 році, визначив російську агресію проти України як “тектонічний зсув” у європейській історії та поставив завдання зробити ЄС більш спроможним безпековим актором [Помилка! Джерело посилання не знайдено., с. 14]. У документі також наголошено, що ЄС має виробити спільне стратегічне бачення безпеки й оборони на найближчі 5-10 років, зміцнити здатність діяти разом, розвивати спроможності, інвестиції, партнерства та оперативну готовність [Помилка! Джерело посилання не знайдено., с. 15]. Для України це означає, що її європейська інтеграція розгортається не в мирному контексті звичайного розширення, а в умовах формування нової оборонної ролі самого ЄС.

Практичним проявом цієї зміни стала військова підтримка України. Рада ЄС зазначає, що від початку повномасштабного вторгнення ЄС і держави-члени суттєво посилили військову підтримку Збройних сил України, а метою цієї допомоги є забезпечення здатності України реалізовувати право на самооборону та протидіяти російській агресії. За офіційними даними Ради ЄС, загальна підтримка української армії з боку ЄС і держав-членів оцінюється у 75,2 млрд євро, а загальна допомога Україні (включно з фінансовою підтримкою та допомогою українським біженцям) - у 200,6 млрд євро [Помилка! Джерело посилання не знайдено.]. Це

свідчить, що після кандидатського статусу Україна стала не лише реципієнтом політичної підтримки, а й ключовим партнером у формуванні нової європейської оборонної політики.

Особливе значення має інституціоналізація військової допомоги через Європейський фонд миру та місію EUMAM Ukraine. У 2022-2025 роках через Європейський фонд миру ЄС мобілізував 6,4 млрд євро для військових і оборонних потреб України, фінансуючи летальне й нелетальне обладнання, боєприпаси, ракети, паливо та інші матеріальні ресурси [Помилка! Джерело посилання не знайдено.]. Крім того, місія EUMAM Ukraine, започаткована у листопаді 2022 року, була продовжена до 15 листопада 2026 року, а станом на офіційне оновлення Ради ЄС підготувала понад 93 тисячі українських військових. Це показує, що взаємодія України з ЄС після кандидатського статусу перестала бути лише дипломатичною або фінансовою: вона включає військове навчання, оборонне планування, спільні закупівлі та поступове зближення з CSDP.

Фінансово-відновлювальний напрям. Після отримання статусу кандидата підтримка України стала не просто антикризовою допомогою, а інструментом підготовки до членства. Найважливішим прикладом є план Ukraine Facility - спеціальний механізм підтримки на 2024-2027 роки обсягом до 50 млрд євро, який має допомогти Україні у відновленні, реконструкції, модернізації та русі до ЄС [57;59]. Цей механізм поєднує пряме фінансування бюджету, інвестиційну рамку та допомогу у виконанні реформ, необхідних для вступу, однак, при цьому отримання коштів пов'язане з виконанням нашою країною Плану України, збереженням демократичних механізмів, верховенства права, прав людини та захисту прав осіб, що належать до меншин [57]. Таким чином, фінансова допомога ЄС після кандидатського статусу виконує не лише стабілізаційну, а й трансформаційну функцію.

У цьому контексті важливо, що Український механізм підтримки фактично поєднує безпеку, відновлення та європейську інтеграцію. Підтримка бюджету

дозволяє державі функціонувати в умовах війни, інвестиційна рамка спрямована на відбудову й економічну модернізацію, а третій компонент допомагає наближати Україну до права ЄС і посилювати адміністративну спроможність. Такий підхід відповідає ширшій стратегії трансформації політики безпеки ЄС, коли стійкість держави-партнера розглядається не як гуманітарне питання, а як частина європейської безпеки. Україна у цьому сенсі стає простором, де ЄС поєднує інструменти розширення, фінансової підтримки, реформ, оборони та відновлення. *Інтеграція України до окремих секторів внутрішнього ринку та програм ЄС* ще до формального членства передбачає, що ЄС уже працює над поступовою інтеграцією України до єдиного ринку та наданням українцям частини переваг, якими користуються громадяни ЄС. Україна приєдналася до програми *Single Market Programme* у лютому 2023 року, бере участь у *Horizon Europe*, *Erasmus+*, *Creative Europe*, а з червня 2023 року асоційована з “Механізмом Сполучення Європи”, що дає змогу українським органам влади та компаніям подаватися на фінансування транспортних, енергетичних і цифрових проєктів спільного інтересу. У жовтні 2025 року, за даними Комісії, набула чинності оновлена DCFTA, що має сприяти подальшому розвитку торгівлі, а ЄС у 2024 році залишався головним торговельним партнером України з часткою понад 50% у торгівлі товарами [**Помилка! Джерело посилання не знайдено.0**].

Ця секторальна інтеграція має безпекове значення, оскільки вона зменшує залежність України від пострадянських, російських або нестабільних зовнішніх зв'язків і посилює її включення в європейські інфраструктурні, цифрові, енергетичні та економічні мережі. У сучасних умовах безпека не обмежується обороною кордонів, а охоплює логістику, торгівлю, цифровий зв'язок, енергетику, фінансову стабільність, інституційну довіру й здатність держави функціонувати під час війни. Тому участь України в програмах ЄС після отримання статусу кандидата слід розглядати як форму “дострокової інтеграції”, яка готує країну до членства й одночасно зміцнює її стійкість.

Довгострокові безпекові зобов'язання між Україною та ЄС. 27 червня 2024 року Європейський Союз і Україна підписали спільні безпекові зобов'язання. У документі наголошено, що ЄС і Україна поділяють спільні цінності демократії, прав людини, фундаментальних свобод і верховенства права, а також спільні інтереси у сфері миру, безпеки, стабільності та добробуту [**Помилка! Джерело посилання не знайдено.**]. Ці зобов'язання передбачають довгострокову підтримку України з боку ЄС та держав-членів, щоб допомогти Україні оборонятися, протистояти дестабілізації та стримувати майбутню агресію. Отже, після кандидатського статусу відносини Україна-ЄС набули елементів довгострокового безпекового партнерства, яке виходить за межі класичної моделі асоціації.

Важливо, що у спільних безпекових зобов'язаннях простежується двосторонній зв'язок: ЄС підтримує обороноздатність України, а Україна, зі свого боку, зобов'язується продовжувати реформи, посилювати прозорість і підзвітність, а також робити внесок у безпеку Європейського Союзу та його держав-членів. Рада ЄС окремо зазначає, що ці зобов'язання включають передбачувану, довгострокову та сталу підтримку безпеки й оборони України, зокрема через місії CSDP і ширші безпекові інструменти [**Помилка! Джерело посилання не знайдено.**]. Це принципово змінює місце України в цих відносинах - вона вже не лише "одержувач допомоги", а майбутній учасник європейської безпекової системи, досвід якого стає важливим для самого ЄС.

Оборонно-промислова інтеграція. У 2025-2026 роках динаміка відносин України та ЄС почала дедалі більше зміщуватися від постачання готової допомоги до спільного виробництва, закупівель і розвитку оборонної промисловості. Рада ЄС зазначає, що через інструмент SAFE Україна може брати участь у спільних закупівлях на рівних умовах, а українські компанії є придатними до таких закупівель за замовчуванням. Крім того, із 19 національних планів SAFE, поданих державами-членами у 2025 році, 15 включали проекти з Україною [**Помилка! Джерело посилання не знайдено.**]. Також Рада ЄС повідомляє про новий інструмент підтримки України (Ukraine Support Instrument) у межах Європейської оборонно-промислової програми, який має стимулювати спільні закупівлі з

Україною та фінансувати нарощування виробничих потужностей українських оборонних компаній [**Помилка! Джерело посилання не знайдено.**].

Цей процес є особливо важливим для теми трансформації безпекової політики ЄС. Раніше оборонна промисловість України й ЄС розвивалися переважно окремо, а взаємодія зводилася до допомоги, постачання або окремих контрактів. Після кандидатського статусу та в умовах повномасштабної війни формується інша модель. Україна поступово входить до європейської оборонотехнологічної та промислової бази як партнер, що має бойовий досвід, виробничі потреби, інноваційні рішення й стратегічне значення для оборони Європи. Це означає, що інтеграція України до ЄС у сфері безпеки відбувається не лише через переговорні розділи, а й через практичні механізми оборонного виробництва, закупівель, навчання та військово-технічної взаємодії.

Загалом динаміка відносин України та ЄС після отримання статусу кандидата показує перехід від асоціативної моделі до передвступної та безпековоінтеграційної моделі. До 2022 року основним інструментом зближення була Угода про асоціацію, яка забезпечувала політичну асоціацію, економічну інтеграцію, DCFTA та секторальну співпрацю. Після 2022 року до цієї основи додалися кандидатський статус, переговорний процес, впровадження законодавства ЄС, безпекові зобов'язання, EUMAM Ukraine, Європейський фонд миру, SAFE, участь у програмах ЄС і поступова оборонно-промислова інтеграція. Це свідчить, що Україна дедалі більше входить у правовий, фінансовий, інфраструктурний і безпековий простір Європейського Союзу ще до формального членства. Можна сказати, що кандидатський статус України став не лише етапом розширення ЄС, а й елементом трансформації всієї європейської безпекової політики. ЄС, реагуючи на російсько-українську війну, почав розглядати розширення як інструмент стратегічної стабілізації Європи, а Україну - як державу, безпека якої безпосередньо пов'язана з безпекою самого Союзу. Саме тому інтереси України після отримання статусу кандидата полягають не лише у формальному відкритті та завершенні переговорних розділів, а й у максимально

глибокій достроковій інтеграції до європейських механізмів оборони, відновлення, енергетики, цифрової інфраструктури, промисловості, правового врядування та спільної політики безпеки.

3.2. Інтеграція України до оборонно-промислового комплексу Євросоюзу

Інтеграція України до оборонно-промислового комплексу Європейського Союзу є одним із найновіших і водночас найпрактичніших вимірів трансформації безпекової політики ЄС під впливом російсько-української війни. До 2022 року співпраця України та ЄС у сфері безпеки переважно розвивалася через політичний діалог, реформування сектору безпеки, участь у програмах і місіях, а також через поступове наближення до норм Спільної зовнішньої та безпекової політики і Спільної політики безпеки та оборони. Угода про асоціацію між Україною та ЄС уже заклала для цього договірну основу: у ній передбачалося поглиблення політичної асоціації, економічної інтеграції, секторальної співпраці, а також поступове зближення у сфері CFSP і CSDP. Особливо важливо, що Розділ II Угоди прямо пов'язував політичний діалог із питаннями міжнародної безпеки, кризового менеджменту, миру, стабільності та практичної співпраці на європейському континенті [Помилка! Джерело посилання не знайдено., с. 3].

Після повномасштабного вторгнення росії цей формат змінився. Україна стала не лише партнером, який наближається до стандартів ЄС, а й державою, чия обороноздатність безпосередньо впливає на безпеку самого Союзу. Відповідно, оборонно-промислова співпраця перестала бути допоміжним елементом політичного діалогу й перетворилася на один із ключових напрямів нової європейської безпекової архітектури. Стратегічний компас ЄС 2022 року зафіксував цю зміну у ширшому стратегічному контексті, так російська війна проти України названа “тектонічним зсувом” у європейській історії, а зміцнення ЄС у сфері безпеки й оборони розглядається як необхідна умова захисту європейських інтересів і доповнення до ролі НАТО [Помилка! Джерело посилання не знайдено., с. 14].

Така спрямованість Стратегічного компаса безпосередньо пов'язана з оборонно-промисловою інтеграцією. Документ наголошує на потребі ЄС “інвестувати більше і краще” в оборонні спроможності, інноваційні технології, подолання стратегічних прогалин і скорочення технологічних та промислових залежностей. Він також підкреслює значення Європейського оборонного фонду, PESCO, оборонних інновацій, спільного розвитку спроможностей і зміцнення Європейської оборонно-технологічної та промислової бази [**Помилка! Джерело посилання не знайдено.**, с. 47-48]. Для України це означає, що її інтеграція в оборонний простір ЄС відбувається не як окремий двосторонній процес, а як частина загальної перебудови європейської оборонної політики, спрямованої на подолання фрагментації, нарощування виробництва, спільні закупівлі та підвищення стійкості ланцюгів постачання.

Першим етапом такої інтеграції стала масштабна військова підтримка України з боку ЄС і держав-членів. Рада ЄС зазначає, що від початку повномасштабного вторгнення Союз і його держави-члени суттєво посилити військову підтримку українських збройних сил, а метою цієї допомоги є забезпечення здатності України реалізовувати право на самооборону й протидіяти російській агресії. За офіційною інформацією Ради ЄС, загальна підтримка української армії з боку ЄС і держав-членів оцінюється у 75,2 млрд євро, а ЄС доповнює двосторонні зусилля держав-членів, зосереджуючись на оперативній підтримці українських сил і спільних закупівлях у європейської та української оборонної промисловості [**Помилка! Джерело посилання не знайдено.**]. Це важливо, оскільки допомога поступово переходить від моделі “передачі наявних ресурсів” до моделі спільного виробництва, спільного планування й довгострокового розвитку промислових спроможностей.

Європейський фонд миру став одним із перших практичних механізмів, через який військова підтримка України отримала інституційну форму. У 2022-2025 роках через цей інструмент ЄС мобілізував 6,4 млрд. євро для покриття нагальних військових і оборонних потреб України, включно з летальним і нелетальним

обладнанням, боєприпасами, ракетами, паливом, а також спільними витратами місії EUMAM Ukraine. Крім того, через Європейський фонд миру було спрямовано 3,4 млрд. євро доходів від заморожених російських активів на військову підтримку України [Помилка! Джерело посилання не знайдено.]. Це свідчить про зміну політичної природи інструментів ЄС: механізми, які раніше сприймалися як допоміжні фінансові засоби зовнішньої політики, почали виконувати функцію підтримки воєнної стійкості України та, опосередковано, оборонної стійкості Європи.

Другим важливим етапом стало створення в ЄС нової оборонно-промислової рамки. У 2024 році Європейська Комісія та Високий представник представили першу Європейську оборонно-промислову стратегію - EDIS. На офіційній сторінці Європейської Комісії зазначено, що в умовах повернення війни високої інтенсивності в Європу після неспровокованої агресії Росії проти України ЄС має швидко посилити оборонну готовність, зміцнити Європейську оборонотехнологічну та промислову базу, інвестувати більш спільно й по-європейськи, підвищити здатність оборонної промисловості реагувати за будь-яких обставин і залучати стратегічних партнерів. Okремо вказано, що під час підготовки EDIS було організовано спеціальну зустріч із представниками України для врахування українського промислового виміру в цій стратегії [Помилка! Джерело посилання не знайдено.]. Отже, Україна вже на етапі формування нової обороннопромислової політики ЄС була розглянута не як зовнішній спостерігач, а як учасник майбутньої європейської оборонної екосистеми.

Найбільш інституційно оформленим механізмом інтеграції України до оборонно-промислового комплексу ЄС став Європейський оборонно-промисловий програмний інструмент - EDIP. Рада ЄС зазначає, що EDIP реалізує низку заходів, запропонованих у EDIS, спирається на попередні інструменти EDIRPA та ASAP, був ухвалений Радою 8 грудня 2025 року, а його бюджет становить 1,5 млрд. євро у формі грантів. Із цієї суми 300 млн. євро передбачено для підтримки оборонної промисловості України через спеціальний Ukraine Support Instrument [Помилка! Джерело посилання не знайдено.]. Сам цей інструмент має стимулювати

кооперативні закупівлі з Україною та фінансувати нарощування виробничих потужностей українських оборонних компаній.

EDIP має значення не лише через фінансування, а й через створення нових правил взаємодії. Програма спрямована на посилення співпраці держав-членів у сфері оборонних закупівель, збільшення виробничих потужностей європейської оборонної промисловості, скорочення часу виробництва оборонної продукції та подолання прогалів у спроможностях. Водночас вона передбачає рамку обороннопромислової співпраці з Україною, режим безпеки постачання для кризово важливих продуктів, правовий інструментарій довгострокової співпраці у сфері озброєнь і європейський механізм військових продажів [**Помилка! Джерело посилання не знайдено.**]. Таким чином, ідеться не лише про допомогу українському оборонно-промислому комплексу, а про його включення в європейські виробничі, закупівельні, технологічні та логістичні ланцюги. Третім ключовим механізмом є *Security Action for Europe*. Рада ЄС визначає SAFE як інструмент позик обсягом до 150 млрд. євро, спрямований на те, щоб допомогти державам-членам швидко й суттєво збільшити оборонні інвестиції через спільні закупівлі. Регламент про SAFE набрав чинності 29 травня 2025 року, а сам інструмент є першим елементом плану ReArm Europe (Перозброєння Європи) та Readiness (Готовність) 2030 [61]. Особливо важливо, що Україна, хоча і не може отримувати позики SAFE як держава-член, може брати участь у спільних закупівлях на рівних умовах із державами ЄС, а українські компанії є придатними до участі в закупівлях за замовчуванням.

SAFE є особливо важливим для України через перелік напрямів, які можуть фінансуватися: боєприпаси й ракети, артилерійські системи, наземні бойові спроможності, малі дрони й антидронові системи, захист критичної інфраструктури, кіберспроможності, військова мобільність, ППО й ПРО, морські спроможності, стратегічні засоби, космічні активи, штучний інтелект і радіоелектронна боротьба [61]. Це майже повністю збігається з ключовими потребами України в умовах війни високої інтенсивності. Водночас для ЄС участь українських компаній у таких напрямках означає доступ до практичного досвіду

війни, швидких інновацій, випробуваних технологічних рішень і виробничих моделей, які виникли під тиском реальних бойових потреб.

Ще одним показником поглиблення інтеграції стало відкриття можливостей для України в Європейському оборонному фонді. 18 грудня 2025 року Рада ЄС ухвалила нові правила, які, серед іншого, дозволяють асоціювати Україну з Європейським оборонним фондом і створюють можливості для українських суб'єктів брати участь у майбутніх спільних оборонних дослідженнях і розробках ЄС. У повідомленні Ради прямо зазначено, що цей крок підкреслює тривале зобов'язання ЄС щодо безпеки, стійкості та поступової інтеграції України до Європейської оборонно-технологічної та промислової бази [**Помилка! Джерело посилання не знайдено.**]. Це має стратегічне значення, оскільки інтеграція українського оборонно-промислового комплексу не обмежується виробництвом наявної продукції, а поширюється на сферу досліджень, розробок, інновацій, подвійних технологій і майбутніх оборонних спроможностей.

Окремо слід звернути увагу на фінансовий вимір інтеграції. У квітні 2026 року Рада ЄС остаточно оформила позику Україні на 90 млрд. євро для підтримки найнагальніших бюджетних і оборонно-промислових потреб у 2026-2027 роках. З цієї суми орієнтовно 60 млрд. євро мають бути спрямовані на спроможність України інвестувати в оборонно-промислові потужності, включно із закупівлею оборонної продукції, що має забезпечити доступ до продукції української, європейської, Європейської економічної зони, Європейської асоціації вільної торгівлі та окремих інших оборонних індустрій [**Помилка! Джерело посилання не знайдено.**]. Такий підхід означає, що ЄС починає розглядати фінансування української оборонної промисловості не як тимчасову допомогу, а як інвестицію в ширшу систему європейської оборонної готовності.

З точки зору інтересів України інтеграція до оборонно-промислового комплексу ЄС має кілька стратегічних переваг. Вона забезпечує доступ до фінансування, технологій, спільних закупівель, ринків, стандартів і виробничих кооперацій, які можуть зміцнити національний оборонно-промисловий комплекс під час війни та в

післявоєнний період. Вона також дозволяє Україні перейти від ролі споживача військової допомоги до ролі виробника, партнера й учасника європейських оборонних ланцюгів. Водночас для ЄС інтеграція українського оборонно-промислового комплексу означає можливість використати бойовий досвід України, її швидкі інновації у сфері дронів, протидронових систем, радіоелектронної боротьби, ремонту техніки, адаптації озброєнь і тактичного програмного забезпечення. Саме тому цей процес є взаємовигідним: Україна отримує промислову та інституційну глибину, а ЄС - реальний досвід війни, якого йому бракувало в умовах тривалого післявоєнного скорочення оборонних спроможностей.

Водночас інтеграція українського оборонно-промислового комплексу до європейського оборонного простору має і низку проблем. До них належать питання безпеки виробничих майданчиків під час війни, захисту технологій, експортного контролю, сумісності стандартів, прозорості закупівель, антикорупційного контролю, довгострокового планування, конкуренції між національними оборонними індустріями, а також різні підходи держав-членів до швидкості й глибини оборонної інтеграції. Проте саме ці проблеми показують, що йдеться не про просту технічну співпрацю, а про складний процес входження України до європейської оборонної політики, де безпека, промисловість, право, фінанси й політична довіра тісно взаємопов'язані.

У підсумку інтеграція України до оборонно-промислового комплексу ЄС є одним із найяскравіших прикладів того, як російсько-українська війна трансформувала політику безпеки Європейського Союзу. Якщо раніше ЄС часто сприймався як цивільна або нормативна сила, то тепер він формує інструменти оборонного виробництва, спільних закупівель, військово-промислового фінансування, інновацій і довгострокової підтримки партнерів. Україна в цьому процесі є не периферійним реципієнтом допомоги, а одним із центральних чинників нової європейської оборонної архітектури. Її інтерес полягає в тому, щоб максимально використати це стратегічне вікно: закріпити участь у SAFE, EDIP, Європейському

оборонному фонді, спільних закупівлях і оборонно-промислових проектах, водночас адаптуючи власні інституції, стандарти, виробничі процедури й систему контролю до вимог ЄС. Саме така інтеграція може стати одним із практичних шляхів входження України до європейського безпекового простору ще до формального набуття членства в Європейському Союзі.

3.3. Перспективи та сценарії повної безпекової інтеграції України в ЄС

Перспектива повної безпекової інтеграції України в Європейський Союз після 2022 року перестала бути суто теоретичним або віддаленим питанням.

Повномасштабна російська агресія змінила як сприйняття України в ЄС, так і саму природу безпекової політики Європи. Якщо до 2022 року українсько-європейська взаємодія здебільшого спиралася на Угоду про асоціацію, секторальне зближення, політичний діалог і поступову адаптацію українського законодавства до законодавства ЄС, то після надання Україні статусу кандидата та відкриття переговорів про вступ безпековий вимір став одним із центральних напрямів інтеграції. Європейська Комісія фіксує, що Україна подала заявку на членство наприкінці лютого 2022 року, у червні того ж року отримала статус кандидата, у грудні 2023 року Європейська рада погодила відкриття переговорів, а в червні 2024 року ЄС формально відкрив переговори про вступ України. Це означає, що безпекова інтеграція України вже розгортається не в режимі “партнерства без перспективи членства”, а в межах передвступної взаємодії

[Помилка! Джерело посилання не знайдено.0].

Водночас повна безпекова інтеграція України в ЄС не може зводитися лише до формального набуття членства. Вона охоплює ширший процес входження України до політичних, правових, оборонних, промислових, енергетичних, цифрових і кризових механізмів Європейського Союзу. У вузькому значенні йдеться про майбутню участь України у Спільній зовнішній та безпековій політиці, Спільній політиці безпеки та оборони, механізмах ухвалення рішень Ради ЄС, місіях CSDP, PESCO, Європейському оборонному агентстві, Європейському оборонному фонді

та інших інструментах спільної безпеки. У ширшому значенні йдеться про здатність України бути не лише отримувачем допомоги, а й активним учасником формування європейської стійкості, зокрема у сфері оборонної промисловості, військової мобільності, кібербезпеки, енергетичної безпеки та протидії гібридним загрозам.

Нормативною основою такого зближення залишається Угода про асоціацію між Україною та ЄС, яка заклала рамку політичної асоціації, економічної інтеграції, секторальної співпраці й поступового наближення України до європейських норм. Проте після 2022 року ця договірна рамка отримала нове безпекове наповнення. Європейська Комісія прямо зазначає, що Угода про асоціацію є головним інструментом зближення України та ЄС, сприяє поглибленню політичних зв'язків, економічних відносин і повазі до спільних цінностей, а DCFTA допомагає інтеграції України до єдиного ринку через наближення до стандартів ЄС [Помилка! Джерело посилання не знайдено.0; 44, с. 7-8]. У цьому контексті безпекова інтеграція не є окремим від євроінтеграції процесом, а виступає її стратегічним продовженням.

Особливе значення для майбутньої повної інтеграції має те, що Україна вже фактично включається в окремі елементи безпекової екосистеми ЄС до набуття членства. ЄС не лише надає Україні політичну підтримку, а й інтегрує її в програми, інструменти та механізми, які раніше були доступні переважно державам-членам або близьким партнерам. Європейська Комісія зазначає, що Україна приєдналася до програм Single Market Programme, Horizon Europe та ін., а також поступово інтегрується до транспортних, енергетичних і цифрових проєктів спільного інтересу [Помилка! Джерело посилання не знайдено.0]. Таке секторальне зближення має безпекове значення, оскільки сучасна безпека залежить не лише від армії, а й від стійкості інфраструктури, енергетики, цифрових систем, логістики, науки, інновацій та державного управління.

Стратегічний компас ЄС 2022 року створив концептуальне підґрунтя для такого зближення. У ньому війна проти України розглядається як чинник, що прискорив

“геополітичне пробудження” ЄС, а відповідь Союзу на російське вторгнення описується як використання повного спектра політик і важелів ЄС як інструментів сили. Документ наголошує, що ЄС уперше профінансував постачання військового обладнання державі, яка зазнала нападу, і що це має бути перетворено на більш постійну стратегічну позицію [**Помилка! Джерело посилання не знайдено.**, с. 4-5]. Для України це означає, що перспективи безпекової інтеграції пов’язані не лише з її власним вступом до ЄС, а й із тим, що сам Європейський Союз переходить до нової моделі оборонної суб’єктності.

Ми вважаємо є декілька потенційно можливих сценаріїв у відносинах Україна-ЄС. Перший, найбільш сприятливий сценарій можна визначити як сценарій повної інституційної інтеграції України до безпекової політики ЄС через членство. У цьому випадку Україна після завершення переговорного процесу та виконання критеріїв вступу стає повноправним учасником Спільної зовнішньої та безпекової політики і Спільної політики безпеки та оборони. Це означатиме участь у формуванні рішень Ради ЄС, залучення до спільних місій і операцій, повноцінну участь у безпековому плануванні, доступ до спільних оборонно-промислових інструментів і включення українського досвіду війни до стратегічної культури Союзу. Водночас така інтеграція не означатиме автоматичного перетворення ЄС на аналог НАТО. CSDP є частиною CFSP, охоплюється статтями 42-46 Договору про ЄС і передбачає, що більшість рішень у цій сфері ухвалюється Радою ЄС одностайно, хоча для окремих питань, пов’язаних із Європейським оборонним агентством і PESCO, застосовується кваліфікована більшість [**Помилка! Джерело посилання не знайдено.; Помилка! Джерело посилання не знайдено.**]. Такий сценарій є найбільш бажаним для України, оскільки він закріплює її не як зовнішнього партнера, а як суб’єкта європейської безпеки. Проте він також є найскладнішим, оскільки вимагає завершення переговорів про вступ, збереження реформаторської динаміки, інституційної стійкості під час війни, адаптації до законодавства ЄС, демократичного контролю над сектором безпеки, посилення антикорупційних механізмів і довгострокової сумісності з політиками ЄС.

Європейська Комісія вказує, що Україна у вересні 2025 року виконала умови для відкриття трьох переговорних кластерів [**Помилка! Джерело посилання не знайдено.**0]. Це свідчить про реальний поступ, але не скасовує потреби у тривалому інституційному узгодженні.

Другий сценарій можна визначити як поетапну, або функціональну, безпекову інтеграцію до повного членства. Його сутність полягає в тому, що Україна ще до вступу поступово входить до окремих сфер безпекової політики ЄС: військового навчання, оборонно-промислової кооперації, спільних закупівель, енергетичної стійкості, кібербезпеки, логістики, військової мобільності, кризового реагування та стратегічного планування. Саме цей сценарій уже реалізується на практиці. Рада ЄС зазначає, що загальна підтримка української армії з боку ЄС і держав-членів оцінюється у 75,2 млрд євро, а ЄС доповнює двосторонню допомогу держав-членів через оперативну підтримку Збройних сил України та посилення спільних закупівель у європейської й української оборонної промисловості [**Помилка! Джерело посилання не знайдено.**].

Цей функціональний сценарій особливо важливий тому, що він дозволяє Україні інтегруватися до європейської безпекової системи без очікування завершення всього вступного процесу. Прикладом є місія EUMAM Ukraine, яку ЄС запустив у листопаді 2022 року та продовжив до 15 листопада 2026 року. Її мета полягає у підвищенні військової спроможності Збройних сил України для захисту територіальної цілісності, суверенітету та цивільного населення [**Помилка! Джерело посилання не знайдено.**]. Це вже не просто допомога партнеру, а інституційне включення української оборонної практики до механізмів CSDP. Третій сценарій пов'язаний із оборонно-промисловою інтеграцією України в Європейську оборонно-технологічну та промислову базу. Саме він може стати найбільш практичним шляхом безпекового зближення у середньостроковій перспективі. Європейська оборонно-промислова стратегія EDIS прямо враховувала український промисловий вимір. Так, під час її підготовки було організовано спеціальну зустріч із представниками України, а також отримано письмові внески української сторони [**Помилка! Джерело посилання не знайдено.**]. Це свідчить,

що український оборонно-промисловий комплекс розглядається не лише як об'єкт підтримки, а як потенційний елемент спільної європейської оборонної бази.

У цьому сценарії ключове значення мають SAFE, EDIP, Європейський оборонний фонд і спільні закупівлі. SAFE передбачає до 150 млрд євро позик для держав-членів ЄС на швидке збільшення оборонних інвестицій через спільні закупівлі; водночас Україна й країни Європейської економічної зони та Європейської асоціації вільної торгівлі можуть брати участь у спільних закупівлях на рівних умовах із державами-членами, а національні плани SAFE, подані державами-членами, включають проекти з Україною [61]. Крім того, Рада ЄС повідомляє, що Україна отримує доступ до спільних закупівель через SAFE, українські компанії є придатними до участі в таких закупівлях за замовчуванням, а Ukraine Support Instrument у межах Європейської оборонно-промислової програми має фінансувати нарощування виробничих потужностей українських оборонних компаній **[Помилка! Джерело посилання не знайдено.]**.

Цей сценарій має особливе значення для України, оскільки він може перетворити її з реципієнта військової допомоги на виробничого партнера ЄС. Україна вже має бойовий досвід, швидкі інноваційні рішення, розвинений сектор дронів, протидронових технологій, радіоелектронної боротьби, ремонту техніки та адаптації озброєнь до умов сучасної війни. Європейський Союз, зі свого боку, має фінансові ресурси, технологічні можливості, регуляторну базу, промислові ланцюги та інституційні інструменти. Поєднання цих можливостей може створити нову модель взаємозалежності, у якій українська оборонна промисловість стає не периферійною, а функціонально важливою частиною європейської оборонної готовності [45, с. 78-79].

Четвертий, більш обережний сценарій можна визначити як часткову або обмежену безпекову інтеграцію. Він можливий у разі затягування вступного процесу, політичних розбіжностей усередині ЄС, недостатньої швидкості українських реформ або тривалого збереження високої інтенсивності війни. За такого сценарію Україна продовжуватиме отримувати військову, фінансову та політичну

підтримку, братиме участь у частині оборонно-промислових програм, але не матиме повного доступу до ухвалення безпекових рішень ЄС. Такий формат може забезпечити значну практичну підтримку, але не дасть Україні повноцінного статусу співтворця політики безпеки Союзу. Саме тому для України принципово важливо, щоб функціональна інтеграція не стала заміником членства, а залишалася перехідним етапом до нього.

Окремо слід враховувати, що повна безпекова інтеграція України в ЄС залежатиме не лише від України, а й від трансформації самого Європейського Союзу. Стратегічний компас підкреслює, що війна проти України зробила нагальним оновлення підходів до безпеки і оборони ЄС, а також показала потребу у спільних інвестиціях, подоланні фрагментації й посиленні спроможностей **[Помилка! Джерело посилання не знайдено., с. 47-48]**.

Якщо ЄС зможе перейти від декларативної оборонної координації до реальної спільної оборонної готовності, Україна матиме значно ширші можливості для інтеграції. Якщо ж оборонна політика ЄС залишатиметься фрагментованою, залежною від одностайності та національних обмежень, то навіть після вступу України повна безпекова інтеграція може просуватися нерівномірно.

Важливим чинником перспектив є також довгострокові безпекові зобов'язання ЄС та України. 27 червня 2024 року ЄС і Україна підписали спільні безпекові зобов'язання, у яких зафіксовано спільні цінності демократії, прав людини, фундаментальних свобод і верховенства права, а також спільні інтереси у сфері миру, безпеки, стабільності та добробуту. ЄС і держави-члени зобов'язалися довгостроково сприяти безпеці України, допомагаючи їй оборонятися, протистояти дестабілізації та стримувати майбутню агресію **[Помилка! Джерело посилання не знайдено.]**. У ширшому сенсі ці зобов'язання є перехідною формою безпекової інтеграції: вони ще не дорівнюють членству, але вже виходять за межі звичайного партнерства.

З точки зору інтересів України оптимальною є комбінація першого, другого й третього сценаріїв: політичний рух до повного членства, паралельна функціональна

інтеграція до безпекових механізмів ЄС і поглиблення обороннопромислової кооперації. Саме така модель дозволяє уникнути небезпечного очікування, коли реальні безпекові переваги відкладаються до моменту формального вступу. Україна зацікавлена в тому, щоб до набуття членства вже бути максимально включеною в європейські оборонні програми, спільні закупівлі, військово навчання, кібербезпеку, енергетичну стійкість, логістику, захист критичної інфраструктури та виробничі ланцюги. Це дасть змогу посилити обороноздатність держави зараз і водночас підготувати її до майбутнього повноправного членства.

Водночас повна безпекова інтеграція потребує від України внутрішньої інституційної готовності. Йдеться про демократичний контроль над сектором безпеки й оборони, прозорість оборонних закупівель, сумісність стандартів, антикорупційні гарантії, захист секретної інформації, кіберстійкість, управління оборонною промисловістю, судову реформу й ефективне державне управління. Європейська Комісія пов'язує вступний процес із реформами та виконанням норм права ЄС, а Ukraine Facility на 2024-2027 роки обсягом до 50 млрд євро прямо спрямований не лише на відновлення й модернізацію України, а й на підтримку реформ, необхідних на шляху до вступу в ЄС [57;59]. Тому безпекова інтеграція не може бути відокремлена від політичної, правової та адміністративної європеїзації. Отже, перспективи повної безпекової інтеграції України в ЄС є реальними, але вони залежать від поєднання кількох умов: успішного просування переговорів про вступ, збереження реформ, довгострокової підтримки України з боку ЄС, розвитку оборонно-промислової бази, поглиблення співпраці у CSDP та здатності самого Європейського Союзу подолати фрагментацію своєї оборонної політики. Найбільш ймовірнішою в перспективі є не миттєва повна інтеграція, а поетапна модель: спочатку поглиблення практичної участі України в оборонних, енергетичних, цифрових і промислових механізмах ЄС. Наступний крок - інституційне закріплення цієї участі в межах переговорного процесу, а лише після цього - повноправна участь України у спільній політиці безпеки й оборони як держави-члена.

У підсумку ми вважаємо, що повна безпекова інтеграція України в ЄС має розглядатися як стратегічний процес, що вже почався, а не як далека перспектива після завершення війни. Україна вже є частиною європейської безпеки через оборону від російської агресії, участь у програмах ЄС, військову підготовку, оборонно-промислову співпрацю, енергетичну й цифрову інтеграцію та спільні безпекові зобов'язання. Головне завдання наступного етапу полягає в тому, щоб перетворити цю фактичну інтеграцію на правову, інституційну й політичну реальність. Саме в цьому полягає ключовий інтерес України - не лише отримати допомогу від ЄС, а стати повноправним учасником європейської безпекової архітектури, яка після російсько-української війни формується вже з урахуванням українського досвіду, української стійкості та українського внеску в оборону Європи.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження встановлено, що трансформація політики безпеки Європейського Союзу в умовах геополітичних викликів XXI століття є складним, багаторівневим і незавершеним процесом, який поєднує інституційні, політичні, військові, економічні, енергетичні, кібернетичні та ціннісно-нормативні виміри. Європейський Союз, який історично формувався передусім як економічний, правовий і нормативний інтеграційний проект, під впливом сучасних загроз дедалі активніше набуває ознак безпекового актора. Водночас ця трансформація не означає повного перетворення ЄС на класичний військово-політичний союз, оскільки питання оборони, застосування сили й стратегічних рішень і надалі залишаються тісно пов'язаними з національним суверенітетом держав-членів.

У теоретико-методологічному вимірі доведено, що аналіз безпекової політики ЄС потребує поєднання кількох підходів. Неофункціоналізм дозволяє пояснити поступове поширення інтеграції з економічної, енергетичної, технологічної та регуляторної сфер на сферу безпеки. Міжурядовий підхід показує, чому держави-члени зберігають вирішальний вплив на ключові оборонні рішення, а новий міжурядовий підхід дає змогу зрозуміти, як безпекова інтеграція може поглиблюватися без повної передачі оборонних повноважень наднаціональним інституціям. Постфункціоналізм пояснює суспільні та політичні обмеження цього процесу, конструктивізм розкриває значення норм, ідентичностей і цінностей, а концепція безпекової спільноти дозволяє розглядати ЄС як простір, у межах якого безпека ґрунтується не лише на інституціях, а й на спільному уявленні про мир, демократію, суверенітет і неприйнятність агресивної війни. Диференційована інтеграція, своєю чергою, пояснює можливість поступового залучення України до окремих елементів європейського безпекового простору ще до набуття повноправного членства в ЄС.

У роботі з'ясовано, що еволюція Спільної політики безпеки та оборони ЄС відбувалася поступово: від політичної координації та кризового менеджменту до

формування ширшої системи оборонної співпраці, яка охоплює інституції, місії, фінансові механізми, оборонно-промислові програми та підтримку партнерів. Маастрихтський договір, петерберзькі завдання, Кельнський і Гельсінський саміти, створення політико-військових органів ЄС, Лісабонський договір, Глобальна стратегія ЄС, PESCO, Європейський оборонний фонд і Європейський фонд миру послідовно формували інституційне підґрунтя сучасної безпекової політики Союзу. Однак тривалий час ця політика залишалася обмеженою через різне сприйняття загроз державами-членами, недостатні оборонні витрати, фрагментованість оборонних ринків, слабкість спільного стратегічного планування та залежність Європи від зовнішніх постачальників у критичних сферах.

Російсько-українська війна стала ключовим чинником прискорення безпекової трансформації Європейського Союзу. Повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну 24 лютого 2022 року зруйнувало уявлення про неможливість великої міждержавної війни в Європі та повернуло до порядку денного питання територіальної оборони, військової сили, стратегічного стримування, оборонної промисловості, енергетичної незалежності, кіберстійкості й захисту критичної інфраструктури. Війна показала, що безпека Європи не може розглядатися окремо від безпеки України, оскільки саме Україна стала головним рубежем стримування російської агресії. У цьому контексті підтримка України з боку ЄС перестала бути лише проявом солідарності й набула характеру захисту власних стратегічних інтересів Європейського Союзу.

Особливе значення для трансформації безпекової політики ЄС має Стратегічний компас 2022 року. У роботі встановлено, що цей документ став не просто політичною декларацією, а спробою сформувавши практичну дорожню карту посилення безпеки й оборони Європейського Союзу до 2030 року. Його структура включає чотири вектори: діяти, захищати, інвестувати та співпрацювати з партнерами. Стратегічний компас закріпив розуміння того, що сучасна безпека охоплює не лише військовий вимір, а й оборонну промисловість, кіберпростір, космічну безпеку, енергетику, транспорт, критичну інфраструктуру, технології та стійкість суспільств. Водночас документ не усунув структурних обмежень CSDP,

зокрема залежності від політичної волі держав-членів, проблеми одностайності, фрагментованості оборонного планування та різного рівня готовності держав до спільних дій.

Дослідження показало, що енергетична та кібернетична безпека стали невід’ємними складовими сучасної європейської безпекової політики. Після 2022 року енергетика остаточно перестала сприйматися лише як сфера внутрішнього ринку або економічної конкуренції, оскільки російська політика продемонструвала здатність енергетичної залежності перетворюватися на інструмент політичного тиску. Аналогічно, кібербезпека вийшла за межі технічного захисту інформаційних систем і стала одним із ключових напрямів захисту держав, демократичних інститутів, критичної інфраструктури, фінансових систем і військових спроможностей. Для України ці напрями мають подвійне значення: з одного боку, вони є складовими національної стійкості в умовах війни, а з іншого - відкривають можливості для глибшої інтеграції з ЄС у сферах енергетичної незалежності, цифрової безпеки, кібероборони та захисту критичної інфраструктури.

У роботі доведено, що після отримання Україною статусу кандидата на вступ до ЄС відносини між Україною та Європейським Союзом набули якісно нового змісту. Україна стала не лише державою, яка наближається до стандартів ЄС, а й безпековим партнером, чия обороноздатність безпосередньо впливає на стабільність усього європейського континенту. Європейський фонд миру, військова місія EUMAM Ukraine, довгострокові безпекові зобов’язання, обороннопромислова кооперація, фінансова допомога, санкційна політика та підтримка реформ свідчать про поступове інституційне вбудовування України в безпекову екосистему ЄС. Особливо важливо, що співпраця переходить від моделі короткострокової допомоги до моделі довгострокового партнерства, спільного планування, підготовки військових, розвитку промислових спроможностей і поступового наближення України до CSDP.

Інтеграція України до оборонно-промислового комплексу Європейського Союзу є одним із найперспективніших напрямів подальшого поглиблення співпраці.

Україна має унікальний практичний досвід ведення сучасної війни, випробування новітніх технологій, розвитку безпілотних систем, кіберзахисту, протидії гібридним загрозам і адаптації оборонного виробництва до умов інтенсивного конфлікту. Для ЄС український досвід є важливим ресурсом для оновлення власної оборонної політики, подолання промислової фрагментованості та формування реалістичнішого бачення сучасних воєнних загроз. Водночас для України участь у європейських оборонно-промислових ініціативах є шляхом до модернізації оборонного сектору, доступу до технологій, спільного виробництва, стандартизації та посилення стратегічної стійкості. Перспективи повної безпекової інтеграції України в ЄС слід розглядати як поетапний процес, який уже фактично розпочався, але ще потребує правового, інституційного та політичного закріплення.

Зважаючи на проведені дослідження, Україні необхідно продовжити системне наближення до стандартів, процедур і практик CSDP, зокрема у сфері цивільного контролю над сектором безпеки, оборонного планування, військової мобільності, кіберстійкості, захисту критичної інфраструктури та прозорості оборонних закупівель. Посилити участь України в оборонно-промислових програмах ЄС, розвивати спільні виробництва, технологічні кластери, проекти з виробництва боєприпасів, безпілотних систем, засобів протиповітряної оборони, кіберзахисту та військової логістики. Важливим є безпековий вимір, потрібно щоб він був інтегрований у переговорний процес щодо вступу України до ЄС не як другорядний напрям, а як один із ключових елементів майбутнього членства. Європейському Союзу потрібно посилити власну інституційну спроможність у сфері безпеки й оборони, зокрема шляхом подолання фрагментованості оборонного планування, нарощування виробничих потужностей, розвитку спільних закупівель, зміцнення Європейського фонду миру, поглиблення координації з НАТО та розширення механізмів підтримки України. Потрібно розвивати довгострокову модель безпекових гарантій і зобов'язань для України, яка не обмежуватиметься короткостроковою військовою допомогою, а передбачатиме сталі інструменти оборонного фінансування, навчання, промислової співпраці, розвідданих, кіберзахисту та післявоєнного відновлення оборонної інфраструктури. Україні та

ЄС варто поглиблювати співпрацю у сферах енергетичної безпеки й кібербезпеки, оскільки саме ці напрями стали одними з головних полів сучасного протистояння з росією.

Таким чином трансформація політики безпеки Європейського Союзу відбувається не ізольовано, а безпосередньо під впливом російсько-української війни та зростання ролі України в європейській безпеці. Україна вже сьогодні є не лише кандидатом на вступ до ЄС, а й фактичним учасником формування нової безпекової архітектури Європи. Її боротьба проти російської агресії, досвід сучасної війни, оборонно-промисловий потенціал, стійкість суспільства та стратегічна орієнтація на ЄС посилюють роль України як важливого учасника в забезпеченні європейської безпеки. Тому майбутня безпекова інтеграція України в Європейський Союз має розглядатися не лише як елемент політики розширення, а як необхідна умова формування стійкої, ефективнішої та більш самостійної європейської системи безпеки.

